

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

Studijní program: B7310 Filologie

Studijní obor: Český jazyk a literatura

Věnceslav Metelka. Život a dílo. Věnceslav Metelka. Life and Works.

Bakalářská práce: *11-FP-KČL-B-15*

Autor:

Štěpánka Kolačná

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Eva Koudelková, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
101	0	13	0	30	2 + 1 CD

V Liberci dne: 27. 4. 2012

Čestné prohlášení

Název práce:	Věnceslav Metelka. Život a dílo.
Jméno a příjmení autora:	Štěpánka Kolačná
Osobní číslo:	P09000340

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 27. 4. 2012

Štěpánka Kolačná

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat především Mgr. Evě Koudelkové, Ph.D., za cenné rady a trpělivé vedení při psaní mé bakalářské práce, dále paní Andree Bariakové, odborné pracovníci Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou a v neposlední řadě také Magdaléně Šrůtové z Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Dále bych na tomto místě ráda poděkovala svým rodičům, bez jejichž materiální a psychické podpory bych nebyla schopna studia.

ANOTACE

Tato bakalářská práce seznamuje s životem a dílem podkrkonošského písmáka Věnceslava Metelky. Představuje ho jako mnohostrannou osobnost písmáka, divadelníka, instrumentáře, muzikanta a hospodáře, pevně spjatého s dobovými tendencemi i prostředím, ve kterém žil. Dále vystihuje specifické rysy Metelkovy tvorby a analyzuje jeho texty. V závěru připomíná nejvýraznější ohlas, a to román Karla Václava Raise Zapadlí vlastenci.

Klíčová slova: Věnceslav Metelka, biografie, Krkonošská houslařská škola, Paseky nad Jizerou, písmák, Zapadlí vlastenci

ANNOTATION

This thesis represents the life and work of Věnceslav Metelka, a scribe from the Podkrkonoše region. It depicts the story of his life and introduces him as a scribe, theatre play writer, instrumentalist, musician and farmer, all in context with the local environment and times he has lived in. It identifies the specific features and attributes of his work and reviews his individual texts. In the conclusion of this thesis, there is a reminder of the most significant response - a novel *Zapadlí vlastenci*, written by Karel Václav Rais.

Keywords: Věnceslav Metelka, biography, Krkonošská houslařská škola, Paseky nad Jizerou, scribe, *Zapadlí vlastenci*

DIE ANNOTATION

Diese Bachelorarbeit stellt das Leben und das Werk des Schriftstellers Věnceslav Metelka, der im Gebiet unter dem Risengebirge lebte, vor. Sie beschreibt sein Leben und zeigt ihn als den Schriftsteller, Theaterliebhaber, Instrumentalist, Musikant und Wirt. Sie stellt ihn im Kontext mit seiner Zeit und mit der Umgebung, in der er lebte, vor. Weiter definiert sie die spezifischen Züge des Werks Metelka und sie analysiert die einzelnen literarischen Versuche. Am Ende erinnert die Arbeit den größten Nachhall und zwar den Roman von Karel Václav Rais, Zapadlí vlastenci.

Die Schlüsselwörter: Věnceslav Metelka, die Biographie, Krkonošská houslařská škola, Paseky nad Jizerou, der Schreiber, Zapadlí vlastenci

Obsah

1 Slovo úvodem.....	11
2 Životopis.....	13
2.1 Věnceslav Metelka – písmák.....	25
2.2 Věnceslav Metelka – divadlo.....	26
2.3 Věnceslav Metelka – instrumentář.....	29
2.3.1 Krkonošská houslařská škola.....	30
2.4 Věnceslav Metelka – muzikant.....	31
2.5 Věnceslav Metelka – hospodář.....	32
3 Podkrkonoší devatenáctého století.....	33
3.1.1 Počasí	34
3.1.2 Strava a živobytí.....	36
3.1.3 Společenské podmínky.....	37
3.1.4 Horáci a jejich nářečí.....	39
3.2 Paseky: stručná historie obce.....	44
4 Dílo.....	45
4.1 Stylotvorné a jazykové prostředky.....	45
4.2 Vlastní tvorba.....	47
4.2.1 Život školního pomocníka.....	47

4.2.2 Deníky.....	50
4.2.3 Pověsti a báchorky.....	54
4.2.4 Pravdivé příběhy.....	57
4.2.5 Cesta pražská.....	60
4.2.6 Bál v Návarově.....	64
4.2.7 Bál v Potočníku.....	66
4.2.8 Cesty do Hejnic.....	68
4.2.8.1 Cestopis jako žánr.....	68
4.2.8.2 Cestopisné črty Věnceslava Metelky.....	69
5 Ohlasy Metelkovy tvorby.....	73
5.1 Zapadlí vlastenci.....	73
5.2 Raisovi Zapadlí vlastenci.....	76
5.2.1 Karel Václav Rais.....	76
5.2.2 Žánr.....	77
5.2.3 Doba a místo děje.....	78
5.2.4 Shrnutí.....	79
5.3 Kocourkovi Zapadlí vlastenci 1932.....	84
5.3.1 Josef Kocourek.....	84
5.3.2 Zapadlí vlastenci 1932.....	85

6 Slovo závěrem.....	87
7 Seznam použité literatury.....	89
8 Přílohy.....	91
8.1 Nářeční slovníček.....	91
8.2 Fotografie.....	93

*„Není to zhola zbytečná věc,
studovati minulost
pro poznání budoucnosti.“*

Z deníku Věnceslava Metelky pro rok 1864

1 Slovo úvodem

Při výběru tématu mé bakalářské práce mě ovlivnila osobnost Věnceslava Metelky, o které jsem poprvé slyšela až na vysoké škole. Je až neuvěřitelné, jak dlouho je studentům zatajováno toto jméno a jak dlouho bylo zasunuto pod přikrov zapomnění. Poprvé až na vysoké škole se seznamujeme s písmákem, učitelským pomocníkem, instrumentářem, vlastencem, muzikantem, hospodářem, zakladatelem houslařské školy, z níž vyšli a stále vycházejí houslaři proslulí po celém světě.

Pozůstalost Věnceslava Metelky je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. Zpracovali ji Eva a Karol Bílkovi, obsahuje vlastní a rodinné doklady, velice rozsáhlou korespondenci, notový materiál a především neuvěřitelných 2 183 rukopisných stran deníkových záznamů. Veškeré toto historické a literární bohatství je uloženo v deseti archivních kartonech a stalo se otevřeným a pravdivým svědkem své doby. Dnes jsou to zažloutlé listy papírů, kterým se dosud nedostává tolik badatelské pozornosti, jakou by zasluhovaly. Tento bohatý textový materiál aspoň zčásti zpřístupnil širší veřejnosti Jaromír Jech, významný český folklorista, etnograf, literární historik, germanista a spisovatel. Profiloval se především jako jazykovědec (zejména dialektolog) a jako literární vědec s důrazem na lidovou slovesnost. V jeho osobním fondu, který je uložen v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech, nalezneme přes 250 titulů, jsou mezi nimi zprávy, nejrůznější glosy, recenze a kratší články. Texty, které se dochovaly po Věnceslavu Metelkovi, představil ve výběrové edici části Metelkových deníků – Věnceslav Metelka. *Ze života zapadlého vlastence* a v edici jeho rodinné korespondence *Kde na jabloních harmoniky rostou*. Nad těmito deníkovými záznamy, které Jaromír Jech zpracoval, jsem strávila nespočet hodin a nespočet večerů.

Prostřednictvím práce se pokusím nejprve přiblížit život Věnceslava Metelky a představit ho jako písmáka, instrumentáře, hudebníka a hospodáře. Dále považuji za nezbytné přiblížit místo, dobu a způsob života v horské vsi, která se stala dějištěm příběhu člověka velice všestranného a rozporuplného. Ve druhé stěžejní části práce se budu zabývat jeho literární činností. Své texty, které nepovažoval za zcela dobré, viděl se jako obyčejného písmáka, nikde nepublikoval a až za mnoho desítek let se nám do rukou dostávají deníkové záznamy, které zpracoval Jaromír Jech. Prostřednictvím těchto záznamů se pokusím přiblížit Metelkovu tvorbu. V závěru práce zmiňuji hlavní ohlas jeho tvorby, a to román Karla Václava Raise, *Zapadlí vlastenci*. Snažím se každé dílčí téma zarámovat vhodnými citacemi, kterých se pro jejich mimořádnou hodnotu nezdráhám používat v míře větší než menší.

Snažila jsem se přiblížit osobnost Věnceslava Metelky a věřím, že práce má co sdělit i v širším kontextu než v úzce regionálním.

2 Životopis

Věnceslav Metelka se narodil 17. září 1807 ve Sklenařicích č. p. 11, v domě „U Hlásků“ jako syn ševce Jáchyma Metelky. Jáchym Metelka byl také muzikant, odtud nejspíše vzešlo Věnceslavovo nadšení pro hudbu a také vlastenectví.

První vzpomínky pocházely přibližně kolem pátého roku, kdy se připravoval na školní docházku (jeho otec mu daroval dřevěnou abecedu).

Bylť jsem vesel, chlubil se s abecedou, okazoval každému co vzácný dar, a nevěda, že to první můj kříž, mé soužení a trápení se počne od A a trvat bude dokonce až k Ž.¹

Do školy chodil rád. Jeho prvním učitelem byl Matěj Hájek, kterého měl velice rád a který ho také učil hrát na housle. Později se k houslím přidala i flétna a klavír. Už v deseti letech šel do města na „vejdělek“.

Bylo mi deset let, když jsem ponejprv v létě šel do města, housličky jako svatý Petr v šatě pod paždí svázané. Táhli jsme na vejďelek. Já k sekundu jsem byl třetí a také seděl jsem od primu třetí. Ze začátku to šlo dobře, hrálo se to, co jsme se doma učili. Napotom hosté se rozveselili a dávali muzikantům pivo pít. Ovšemže jsem nebyl v stavu ani půl žejdlíka vypít, neboť se mi zdálo, jako olium kdybych polykal. Můj otec byl také a dbal o to, abych neměl hladu.

Hosté zpívají a dávají si hrát to, co sami chtěli. Tu počala ouzkost brát svůj začátek. Sekund samo v sobě jest těžko hrát. Na to jest potřebí vycvikaného muzikanta s dobrým uchem. Já to navěky trefit nemohl a ti ostatní též. Učitel rozhorlen drkne v hraní loktem od sebe prvního, ten vlítne do druhého a já se i s houslema zvrátil za basu. Než jsem se vzpamatoval a usednul na své místo, bylo po kuse. Mně bylo, jako by mi vzal kámen ze srdce. Dlouho-li to ale trvalo?

¹ JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 21.

„Zas tak, zas tak!“ volali hosté.

Já hrál jako malovaný muzikant, jen aby mě slyšet nebylo. Tak to trvalo celou noc. Co jsem za tu noc zasloužil, neptal jsem se žádného a také žádný mi nic neřekl.²

Takto po hospodách a okolních vesnicích chodil Metelka hrát často. Po šesti letech povinné školní docházky přešel do města, Vysokého nad Jizerou, k věhlasnému houslistovi Nykrýnovi. Do tohoto období jeho života patří i jeho cesty za vejďelkem. Společně se starším harfeníkem podnikli cestu až do Němec. Pro Metelku to byla první cesta do světa. Tyto cesty ho naplňovaly a prožíval na nich spoustu dobrodružství. Do Němec se Metelka později vrátil, poslal ho tam jeho otec na „handl“.

Ráno můj otec mě uvedl Němcům do školy, kteří opravdu ani jedno slovo české neuměli.

Byloť mi jako Robinsonovi na pustém ostrově.³

Metelka zůstal v Německu tři roky. Měl se tam naučit německému jazyku. Líbil se mu svobodný život, který tu vedl. I nadále se věnoval muzice, učil se na flétnu, polní trouby a lesní rohy. Po návratu domů se mu nepodařilo najít práci u žádného řemeslníka, a proto se vydal s dalšími muzikanty do světa. Tyto cesty však už nebyly výhodné.

Zkrátka, cestovali jsme přes Čechy do Moravy, z Moravy do Rakous, z Rakous do Uher, potom nazpátek, sem tam se točíte, částku Polska, nazpátek do Moravy a do Hořeného Slezska, a konečně po třiceti nedělích domů. V Pešti, v Uhřích, jsem si koupil hodinky, jinde v městách šatstvo, které obzvlášť na cestách schází. Dobře jsem

2 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 23.

3 Tamtéž, str. 27.

se měl, peněz bylo dost, a přeci 80 zlatých vídeňské měny jsme zachoval hotových. Byloť to v neděli, an jsem přišel domů. Jako vepř vyhlídaný, vypitý jsem byl. Má matka se mě zhrozila, že tak snad opuchlý jsem.

Byl jsem čtrnáct dní doma a šlo se opět pryč. Šli jsme ale v sedmi, harmonie zesílila. Naneštěstí šli jsme jinou stranu Čech a do Moravy, naše štěstí se nám otočilo, my nemohli nic vydělat a na skládání peněz ani žádné pomyšlení. Živá bída to byla. Po čtvrtroce jsem přišel domů a asi 16 zlatých jsem přinesl. Byl jsem ještě as dvakrát a znelíbilo mi se to, zůstal jsem doma.⁴

Další cestu už nepodnikl a vstoupil do učení k truhlářskému mistrovi. Po krátké době, kdy již pracoval u svého mistra jako tovaryš, se vypravil na zkušenou. Zakotvil v Náchodě, kde dostal práci u výrobce hudebních nástrojů a klavírů, Františka Hendrycha. Za tuto práci byl velmi rád, byla to práce jemnější než truhlářina. S Náchodem je spojeno také první Metelkovo milostné vzplanutí.

Domácí dcera mi dávala v mnohém na srozuměnou, že můj fant jsem musel od ní hubinkou vykoupit. Já hořel. Já trnul! Jdem odtamtud', ona mě vyprovázela přes třicet kroků. Jiným to bylo divné, co se děvčeti stalo. V neděli ani dočkat jsem nemohl, až se tam půjde. Známost byla větší, a rostla jako hořčičné zrnko; nebo láska květe a zraje vše najednou. Děvče bylo jedním slovem mé. A ostatní byli rádi, že se svatoušek zamilovává. Ani nevím, kdo to po městě roztroubil. Můj pán mi gratuloval k děvčeti a k hospodě, já se ani vystrčit nemohl. A Marijánka, tak se jmenovalo děvče, třeštila po mně a já po ní!⁵

Milostné vzplanutí, stejně tak i náchodský pobyt byly však náhle ukončeny zápallem plic a odchodem domů. Doma se Metelka léčil jeden měsíc, avšak po uzdravení nebylo již možné vrátit se do Náchoda, neboť jeho místo bylo obsazené.

4 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 31.

5 Tamtéž, str. 32.

Co jsem měl dělat? Mrzel jsem se sám nad sebou. Dlouho se nerozmýšlel, vstoupil jsem do práce k truhláři, který krásnou práci hotovil, a nelitoval jsem, neboť jsem dělal od kusu a zasloužil veliké peníze týhodně.⁶

Netrvalo dlouho a ještě téhož roku, 1829, se rozhodl jít na studia preceptorství a učitelství do Jičína.

Druhý den jsme měli první zkoušku, bylo nás všech 26. Já byl mezi nimi jako táta, byloť mně tenkrát 22 jar.⁷

V deníku se zmiňoval například o hodinách náboženství, dobropisu a krasopisu. I v Jičíně se nadále věnoval muzice, hrál při různých slavnostech, po hospodách i v kostele. Po úspěšném ukončení studia se vrátil domů. Krátce po jeho příjezdu se v Pasekách nad Jizerou uvolnilo místo školního pomocníka, na které 1. března 1831 nastoupil. Škola se nacházela v dolní části Pasek, která se dodnes nazývá Makov, v roubeném stavení č. p. 90. V době, kdy Věnceslav Metelka do Pasek nastoupil jako školní pomocník, zde byl učitelem Josef Šimůnek, kterého si velice vážil. Metelka v budově školy dostal malou světnici a byla mu zcela svěřena výuka dětí, i přesto že kantorem byl stále Josef Šimůnek. Metelka byl dobrý učitel, možná někdy trochu přísný, ale chápavý. Dětem věnoval veškerý svůj volný čas a žil jenom pro ně a pro školu. Dopoledne je učil psát a číst a odpoledne hudbě.

Učitel musí být, chce-li hudbu učit, pro hudbu zaujat. To nejde, po škole hodinu učit hudbě, ale tři až čtyři a každý den – jednotlivě, pak ve dva a více a konečně po letech dohromady. Vokální, kostelní, hospodní, divadelní, koncertní a všechny druhy hudby musí učit. Pak mu to dělá radost, potěšení. Hodiny mu ubíhají jako minutě, ani na jídlo nevzpomene. Ale chuti k tomu a sám to dobře umět, aby to mohl druhým dát.⁸

6 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 34.

7 Tamtéž, str. 38.

8 Deník Věnceslava Metelky na rok 1858, zápis z 31. prosince.

Zpočátku mu nevadilo, že slouží jen za stravu, ale po prvním roce preceptorské práce a po zjištění, že okolní kantoři už čtrnáct let čekají na učitelské místo, se u něj dostavila krize.

*Mezi tím časem žádný nemřel, hudba hospodní šla špatně, já za čtvrt roku sotva tolik utržil, co bych byl mohl za tejdén vydělat. Bylo mi smutno. Pomyslíl jsem si, že budu pilně muzice učit a tu snad že se do mě peníze posypou. Chyba lávky!*⁹

Metelka byl stále finančně závislý na rodičích, neboť prvních devět let preceptorské práce sloužil pouze za stravu. I když se snažil přivydělávat muzikou, hrál po hospodách, na pohřbech atd., výdělek byl mizerný. Chtěl se osamostatnit, ale bohužel neviděl žádnou blížící se změnu. Trápilo ho vědomí, že z těchto důvodů je nemožné si v budoucnu založit rodinu.

*Kam jsem přišel, znali mě, a tak také jaksí se to se mnou motalo, že žádné děvče se mi nevěšelo na krk, poněvadž dobře věděli, že se ženit nebudu a – nemůžu. Nač? Proč? Jak žít ženu, když sotva se žívím a žádostiv groše jsem? Děvčata mnou povrhovaly a já byl vždy o rok starší a starší. Fousy mi rostly, a když jsem se celý týhoden neholil, v sobotu samo zrcadlo mi pravilo, že jsem starý mládenec. Ve tváři vrásky, časem nevrlý, některý vlas bílý – to jsou všechno znamení, že člověk světem jde od repetice.*¹⁰

V roce 1835 poprvé otevřel sešit a začal psát své velice rozsáhlé deníky, ve kterých zaznamenával každodenní běh života, starosti i radosti. Podrobně popisoval život v Podkrkonoší a seznamoval nás s dobou, v níž žil. V této době se aktivně zapojil do ochotnického divadla, kde nejenom působil jako muzikant, ale i jako herec. Divadlo se stalo jeho velkou láskou. Sháněl a opisoval různé divadelní hry, které s ostatními ochotníky nacvičoval.

9 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 42.

10 Tamtéž. str. 48.

Na přelomu let 1835–1836 se u Metelky objevila intenzívní osobní krize. Jeho zápisy byly plné pesimismu. Velmi často přemýšlel o smrti, v jeho textech se vyskytovaly filosofické a existencialistické úvahy. V této fázi života Metelku především trápila nemožnost se oženit a žít se svou milovanou Kateřinou Šimůnkovou, sestrou paseckého učitele Josefa Šimůnka. Školní pomocníci se nemohli ženit, a tak byl Metelka odkázán na milost a nemilost úředního rozhodnutí o udělení výjimky. Dne 18. května 1836 získal od příslušného vikáře povolení a 2. srpna 1836 se oženil s Kateřinou Šimůnkovou. V té době byla Kateřina již těhotná. Netrvalo dlouho a tři měsíce po svatbě se manželům Metelkovým narodila dcera Pavlína. Po dvou letech porodila Kateřina druhé dítě, syna Václava.

Roku 1836, 10. listopadu, narodilo se nám děvče a jmenuje se Pavlína. Roku 1838, 5. září, narodil se nám chlapec a bude se jmenovat Věnceslav. Radostí nemůžu psát.¹¹

Konečně vypadalo, že bude rodina šťastná, ale naskytl se další problém. Ženatý školní pomocník nemohl bydlet s kantorem pod jednou střechou, i přesto, že Josef Šimůnek byl Kateřinin bratr. Metelka musel tedy poslat ženu a děti do Sklenařic ke svým rodičům. Byla to nelehká situace, jak pro Kateřinu, která se i s dětmi ocitla v cizím prostředí, tak pro Věnceslava, který neměl čas za rodinou docházet.

Pavlínka bude zítra dvě léta stará, plná dobré budoucí naděje. Ale teď má se odstěhovat ode mě – má jít s mou ženou k mým rodičům. Nebudu ji moci otcovskou láskou přivinout k mým prsoum, nebudu moci laskavé napomínání, kárání, vedení k dobrému takřka každou hodinu do jejího nevinného srdce vštěpovat. Žena sama sebou dosti zármutku zakusí. Dostat se do ciziny, v smutku krmené děcko mlékem materským jaké bude? A ať! Bych i dvakrát týdně tam šel na několik hodin, možné-li chyby, které na takovém se poznají, mně odstranit? Možné-li tolik rozkazů dát, aby nezkušená matka pravě a dobře vychovala děcko?¹²

11 Deník Věnceslava Metelky na rok 1838, zápis z 5. září.

12 Deník Věnceslava Metelky na rok 1838, zápis z 9. listopadu.

Můj Věnceslávek devět neděl stár jest. Dobře že neví, kde jest domov jeho, kde vlast jeho. Kéž bych jej mohl vychovat Bohu, králi a vlasti! Radno není děti od sebe dát. Dobře, nebojte se! Nepůjdete. Anebo půjdu s Vámi. S vámi budu, a to proto, že jsem tobě věrnost přísahal. Dobře znám mého otce, matku i bratra. Ale mé ženě a dítěti jsou přeci jen cizí obličej. Stysk a zkourmoucenost šírají zdraví. Nebylo by to k odpovědi, abych samochtíc, takřka mou vinou uvrhnul ženu tam? Jde tu na rozum.¹³

V červenci roku 1839 zemřel Metelkův tchán, Josef Šimůnek starší, a dne 3. dubna 1839 dostal Metelka od svého švagra, Josefa Šimůnka mladšího, 200 zlatých, které Kateřina zdědila. Za tyto peníze zakoupil dům v Pasekách nad Jizerou, č. p. 89, kde se dodnes říká „V kasárni“. V polovině dubna téhož roku se chalupa stala pro rodinu trvalým domovem.

Dnes mi přivezou brambory, začínám se stěhovat. Jen kdo by se měl podívat, co tam v té chalupě je neřádu, to je hrůza ta největší! Osmnáct let byl ten dům bez hospodáře. Všecko tak sjitý, pustý. Z venčí strany ta psota se ještě jakž-takž ohlíží. Žádný by neřekl, že do toho tolik peněz musí člověk vrazit, bude-li chtít v tom trochu pohodlně ostávat. V chlívě nic a stodola prázdná, v domě špína a ve světničkách švábi a štěnice, na špejchaře hromady pavučin, komín se sype, z kamen se kouří do světnice. Trouba, měděnec, dveře, kabřinec, zdě, stěny – všecko napolo zhynuté. Strach a hrůza z toho jde. Pole vydřený a mrvy ani jako mák. Musíme se chytit rukama i nohama, budeme-li chtít na tom něco udržet.¹⁴

13 Deník Věnceslava Metelky na rok 1838, zápis z 9. listopadu.

14 Deník Věnceslava Metelky na rok 1839, zápis z 11. dubna.

*Čtrnáct dní by měly ženský co mejt, kdyby se to mělo dle pravidel vyčistit. Nic v domě neostalo po podruzích a bývalých hospodářích, jedině střepiny skla, střepiny hrnců a starých kachlů – nepořádek a špína, nečistota, štěnice, myši a hromada pavučin. Hlavu mám poněkud lehčí, ale což jest to všechno platno? Nespokojenost jest mi zřejmá na čele.*¹⁵

A tak se z Metelky stal i hospodář a chovatel včel. Později se také zabýval tím, že opravoval a sám stavěl hudební nástroje, a to housle, violoncella a kontrabasy.

Počátkem června 1840 vážně onemocněl Metelkův syn Jáchym. Po šesti týdnech strádání, 12. července 1840, zemřel. V roce 1841 přivedla Kateřina na svět čtvrtého potomka, syna Josefa Jana Nepomuckého.

*Narodil se nám chlapec právě v půl jedné hodiny po půlnoci, to jest 14. března 1841 na svatou Matyldu, na znamení Skopce. Jméno jeho jest Josef Jan Nepomucký, křtěný od velebného pána Františka Rubeše. Opět jeden člověk do lidské bídy přibyl. Však buď Bohu chvála, že tak šťastně a bez starosti mnohé.*¹⁶

O dva roky později, 25. května 1843, se narodila manželům další dcera, Johana. S přibývajícími starostmi o zvětšující se rodinu a o hospodářství se Metelka po sedmnácti letech čekání na uvolnění učitelského postu rozhodl odstoupit z funkce školního pomocníka. Ve škole zastával všechnu práci, ale učit děti ho bavilo, proto dlouhých 17 let čekal a sloužil zadarmo.

Zač sloužím? Proč sloužím? Nejsem blázen? Jsem, byl jsem a snad ještě budu. Žluč mi kypí, jsem co raráš. Kéž jest konec bídy lidské! Lehký ouřad, ale klesám pod tíží. Konec se sype, mez přichází, přestanu. Znetrpělivěl jsem. A proč? Žebrák prosí a dostane. Vrah vyrve mocně kořist. A já? Jsem hňup! Darmo ani smrt, ani rození a jedním slovem nic není. Jen já, 34 léta starý chlap, mám Bohu čas ve škole krásť

15 Deník Věnceslava Metelky na rok 1839, zápis z 1. května.

16 Deník Věnceslava Metelky na rok 1841, zápis z 14. března.

*zadarmo? Učit – učím, a nic neplatí. Mám mít chuť k učení? To bych nevěděl. Zač? Za to, že nic za to nedostanu. A kdyby sto a tisíc škol bylo, dostanou jiní, a já mám navěky preceptořit? Ach živote! Nešlechtný živote můj!*¹⁷

Z finanční tísně, která už byla neúnosná, neboť živil čtyři děti, se rozhodl (poprvé a naposledy) v létě 1843 požádat o uvolněné učitelské místo ve Staré Vsi. V nejužším výběru ze tří kandidátů neuspěl. Tehdy se Metelka začal plně věnovat hospodaření a postupně se stal uznávaným houslařským mistrem, u kterého si housle objednávali nebo dávali na správu lidé zblízka i zdaleka.

Dnem 23. září 1844 se datovala poslední ze systematických Metelkových deníkových záznamů a nastala odmlka dlouhá 12 let. V těchto 12 letech si Metelka vedl pouze stručné pracovní, hospodářské a finanční záznamy, které si zapisoval do kalendářů. Do jisté míry se odmlčel a nám je ztěženo sledování postupného vývoje jeho osobnosti.

Na jaře v roce 1850 se Metelkovi naskytla funkce rychtáře v Pasekách nad Jizerou, do které ho obecní shromáždění většinou hlasů navrhovalo. Vykonávání funkce se však zřekl, a to velice rázně ale slušně, uvedl čtyři důvody proč funkci odmítl. (1. Jelikož není majitelem žádného nemovitého jmění ani větší finanční částky, nemohl by složit kauci, kterou stát od svých úředníků před nástupem do funkce vyžaduje., 2. Nemá do funkce chuť ani radost ze zvolení., 3. Protože již od roku 1847 zastává bezplatný úřad školního dozorce – tedy obecní veřejnou službu, úřad starosty podle obecního zákona a volbě představených ani přijmout nemůže. A za 4. Proti vykonávání úřadu starosty mluví Metelkovo podlomené zdraví, které by se zvýšenou aktivitou mohlo ještě zhoršit.)

Na podzim roku 1856 se Věnceslav Metelka vrátil k pravidelným deníkovým záznamům. Nepsal však do sešitů jako v předchozích letech, ale psal krátké zápisy do kalendářů, nebo na volné listy, které do kalendářů vlepoval. Jeho zápisy byly již

¹⁷ Deník Věnceslava Metelky na rok 1841, zápis z 23. června.

pravidelné až do jeho smrti. Jednou z prvních záznamů byla zpráva ze 17. září, kdy zemřel Metelkův syn Václav. (17. září 1856 slavil Věnceslav Metelka 49. narozeniny)

Odpoledne v půl šesté hodiny povolal mně Bůh mého syna Václava na věčnost. Umřel na souchotiny. Lehké odpočinutí dej mu Pán a světlo věčné svět jemu navěky. Pokoj popeli jeho! Byl stár 18 let a 12 dní.¹⁸

Pro otce to byla obrovská rána. Zemřel mu jeho milovaný syn, do kterého vkládal velké naděje. Po necelém půl roce od Václavovy smrti zemřela na stejnou nemoc také prvorozená dcera Pavlína.

Skonala v sedm hodin večer naše Pavlína, 20 let, 4 měsíce bez jednoho dne stará. Čtrnáct dní jen ležela, kašel ji mořil ve dne i v noci, ani čtvrt hodiny v jednom kuse nespala. Čtyři noci jsme pořád svítili a matka každou čtvrt hodinu posluhovala, neboť jediné ji si byla zvolila. Poslední den ráno kašel přestal a počala spáti. Jen někdy co u vyjevení oči otevřela a nemohla se vzpamatovati, kde je, zdaž ráno nebo předvečerem. O léky velikou péči měla, aby hodinu, kdy k užívání určená byla, nepromeškala.¹⁹

Metelka se často k této tragické ráně osudu vracel a popisoval, jak mu děti chybí. Měl však ještě dvě děti, které by mohly pokračovat v jeho řemeslu, Johanku a Josefa. Johanku považoval taky za mrtvou, neboť se začátkem listopadu roku 1863 provdala a odstěhovala se.

Dnes v deset hodin před polednem se odstěhovala naše Johanka k Nesvadbovům (vulgo k Záměrovům). Bůh ji provod', dej zdraví, štěstí a spokojenost. Již třetí je z mé rodiny pryč.²⁰

18 Deník Věnceslava Metelky na rok 1856, zápis z 17. září.

19 Deník Věnceslava Metelky na rok 1857, zápis z 9. března.

20 Deník Věnceslava Metelky na rok 1863, zápis z 7. prosince.

Smrštil se mi opravdu můj pluk. Byloť nás 6, a nyní? Jen polovice 3. Bývalo hlučno kolem mne – tu se skákalo, čtveračilo, zpívalo, povídalo, hudba ustavičně, a nyní? Je to pravý hrob.²¹

Johanka si v chalupě zhotovila místnost, která sloužila i jako obývací pokoj, kde měla malou houslařskou dílnu. V roce 1864, 5. března, se manželům Nesvadbovým narodil syn Bedřich, a mateřské povinnosti Johance nedovolily naplno se věnovat houslařství. I přesto je však Johana Metelková považována za první českou houslařku.

V této fázi života se Metelka mohl radovat ze svého vnuka Bedřicha, který přišel v pravou chvíli a mohl mu alespoň zčásti nahradit ztraceného syna. Bohužel tomu tak nebylo a všechnu pozornost a veškeré naděje směřoval k poslednímu ze svých dětí – Josefovi, který se mu stal oporou. Josefovi stihl předat své zkušenosti jeho bratr Václav. Josef ve 13 letech postavil své první housle. Také on byl poslán do světa, aby získal zkušenosti. Kde všude Josef byl, se dovídáme z vandrovní knížky a dopisů, které si s otcem psal. Když se vrátil domů, byl otcovou pravou rukou.

V letech 1864–1865 začal Metelka pociťovat, že na světě už dlouho nebude. Stále častěji se pozastavoval nad svým stářím.

Nuže! Mám Josefa a mou starou. Ze šesti jsme tři, právě polovice. A dřív než déle přijde suchá tetka, řekne:

„Pojď, jsi 57 let stár.“

Je to způsob, šedesátku, že lid nedočeká.²²

21 Deník Věnceslava Metelky na rok 1864, zápis z 6. dubna.

22 Deník Věnceslava Metelky na rok 1863, zápis z 26. prosince.

Stárnu, zrak pomalu mizí, oheň hasne, cit tupí. Přichází mi jako na divadle, když se úloha dohrává. Odstoupím brzy za kulisy a bude drama života dohrána. I já se brzy ztratím a nezůstane po mně nic, leč této hatlaniny několik listů.²³

Závěrem životopisu Věnceslava Metelky si dovolím citovat to, co si přál, a své přání zaznamenal do deníku pro rok 1836.

Protož sobě přeji, jen kdybych neumíral v zimě, a nebo když bude nehezky. Tuť se každý škmáří na takové počasí, a nemá chuti k chůzi ani k modlitbě.²⁴

Šedesátka je 6 křížů, počet to kabalistický v lidském životě, jenž znamená:

„Připrav se k odchodu, nech všeho, a dostaneš 6 [střevíců] hlíny!!²⁵

A tak se opravdu stalo. Zemřel 1. května 1867, tři a půl měsíce scházely k dovršení šesti desítek let jeho života.

Narozený Václav Metelka léta páně 1807 zemřel dne 1. května 1867. Zaznamenal jsem to já, Josef, syn Václavů v Pasekách. Dne 1. května nám náš Táta zemřel první hodinu po půlnoci.²⁶

Věnceslav Metelka před smrtí stonal poměrně krátce. Do poloviny dubna stále pracoval jako houslař, poté nemoc vyvrcholila. Zemřel na zánět plic a jater. Zanechal po sobě dvě děti, Josefa a Johanku, a manželku Kateřinu. Johanka však šestnáct měsíců po smrti svého otce podlehl rodinnému prokletí – tuberkulóze, a zemřela ve svých pětadvaceti letech. Zbylo po ní jen několik nástrojů. Dědicem po zemřelém otci se tedy stal Josef, jenž zdědil „kasárnu“, kde žila jeho matka Kateřina Metelková. Stále pokračoval v rodinném řemeslu a dostal se dál než jeho otec, ale

23 Deník Věnceslava Metelky na rok 1859, zápis z 31. prosince.

24 Deník Věnceslava Metelky na rok 1836, zápis z 8. ledna.

25 Deník Věnceslava Metelky na rok 1865, zápis z 12. května.

26 JECH, J. *Kde na jabloních harmoniky rostou*, str. 124.

skromnost mu nedovolila stavět se nad otce, do houslí stále lepil cedulky: Josef, syn Věnceslava Metelky. Josef reprezentoval celou svou rodinu v tom nejlepším slova smyslu. Roku 1867 se zúčastnil řemeslnicko-živnostnické výstavy, na které získal diplom a bronzovou státní medaili za svůj nástroj. Ve své dílně v Pasekách nad Jizerou předával svým žákům houslařské zkušenosti a nevědomky tak stavěl základy krkonošské houslařské školy. Jeho žena Anna, rozená Nesvadbová, mu dala tři děti – Annu, Anežku a Josefa. Josef Metelka zemřel 28. srpna 1880 na tuberkulózu. Celou svou rodinu přežila Kateřina Metelková, která zemřela 6. září roku 1884 ve věku 79 let.

2.1 Věnceslav Metelka – písmák

Věnceslav Metelka je považován za prvního písmáka českého Podkrkonoší. Literatura tzv. písmáků bývá tradičně vnímána jako kronikářský text. Toto kronikářské sdělení později sloužilo k národopisnému studiu a v poslední době i k historickému studiu každodennosti. Zda tato charakteristika sedí i na písmáka, kterým je Metelka, není zcela jasné. Jeho deníkové záznamy jsou datovány a vymezeny a určitě nám dnes slouží k tomu, abychom se seznámili s dobou jeho života, ale primární je zde čtenářův pohled na autora jako takového. V případě Věnceslava Metelky bychom měli písmácký text chápat jako literární celek, z něhož jde vysledovat myšlení i srdce člověka – tvůrce.

Ačkoliv písmácká literatura nemá vysoké estetické ambice, základní vazba tvůrčího procesu (tj. impuls – autor – slovo) je v ní obsažena a její rozšifrování může přinést zajímavé poznatky nejen ke studiu mechanismu tvoření jako takového, ale i ke studiu osobnosti z hlediska psychických specifik a souvislostí.²⁷

27 BLÜMLOVÁ, D.; BLÜML, J. Věnceslav Metelka – Matěj Balcar. *Z českého ráje a Podkrkonoší*. 1996, sv. 9, s. 43.

Je tedy Věnceslav Metelka písmákem v pravém slova smyslu? Proč bychom jej nemohli označit za nepublikujícího spisovatele? „Pouhé“ deníkové zápisy svou úrovní převyšují běžnou písmáckou produkci té doby, ba dokonce i doby pozdější. Bohatá slovní zásoba, schopnost popsat každický námět úsporně až zkratkovitě několika dobře volenými slovy, plastické popisy, vtipné postřehy, absence falešného patosu, to vše svědčí o velké čtenářské zkušenosti, literárním talentu i vkusu. Metelka se vyjadřuje s lehkostí, ať se jedná o závažná témata, či drobné zábavné črty.

Jak Metelku chápou jednotliví čtenáři, je otázka. Někdo se určitě ztotožňuje s názorem, který uvádí různé literární příručky, že Věnceslav Metelka je písmák, a jiní ho pro jeho kvalitní tvorbu považují za spisovatele.

Pro mě je to člověk, pro kterého bylo psaní jeho druhou přirozeností a skrze kterého se nám dostává do rukou obrovské množství dobového autentického materiálu v podobě jeho zápisků. Někteří uznávají autoři, jejichž jména jsou celonárodně známá, zdaleka nepopsali tolik listů papíru a jejich styl není tak vytříbený jako právě Metelkův.

2.2 Věnceslav Metelka – divadlo

V době Věnceslava se v Podkrkonoší rozvíjelo české ochotnické divadlo. Nejstarší ochotnické divadlo vzniklo v roce 1786 ve Vysokém nad Jizerou. O téměř padesát let později, tedy roku 1835, vzniklo i v Pasekách nad Jizerou, a to pod širým nebem na břehu Jizery.

Tato situace samozřejmě nenechala klidným člověka tak tvořivého a s tak širokými kulturními zájmy, jako byl Věnceslav Metelka, který stál u zrodu divadla v Pasekách. Sečtělост, hudební vzdělání i přirozená autorita jej předurčily k roli hlavního organizátora. Byl zároveň režisérem, dramaturgem, inspicientem,

rozepisovatelem rolí a not, žádaným hercem, ale také nesmlouvaným kritikem. Divadelní sezóna v Pasekách začala na počátku adventu a skončila po velikonočních svátcích.

V divadelních představeních spatřoval Metelka především mocný prostředek k šíření vlasteneckých idejí – v české řeči se vzdělávají jak herci, tak diváci.

*Bože, dejž, aby na více místech podobné květlo kvítí českých slov. Pak nám vzejde blaho na celé zemi České. Tímto se zdokonalí jinochové a dívenky a svým časem vzrůstající národ se stane, že vesměs přijde poznání pravé ceny našeho liboznějšího jazyka.*²⁸

I přes prvotní nadšení nad tím, že se divadelní představení vůbec v podkrkonošských vesničkách hrají, po letech ochotnických zkušeností přiznával jisté zklamání. Byl zklamán z kvality hereckých výkonů a dráždily ho jazykové prostředky.

*Jak hudlují ty divadla, to jest něco hrozného. Předně mluva by měla být čistá, jasná, bez vší přísady. Za druhé oblek, jak říkají, komendanta je nepřiměřený. Přijde na to, komu jaká role se dá. Dostane-li ji zámožnější a může-li si pořídít šaty, ustrojí se hezky, byť by hned chatrný šat měl mít. Je-li chudák knížetem, vyjde tak, že i nejnižší služebník lepší bundu má. Ač kabát nedělá osobu, ale přece oko se tu musí klamat. Za třetí v řeči se nedává pozor na znamení rozdílności. Ať jest čárka nebo puntík, ať jest otazník nebo zvolavník, málo rozdílu v tom dělají. Za čtvrté chod divadelní má být obzvlášť pozorován. Někdo se má plížit, jiný proti němu mužně, a sice tak, jak sebou to karaktery nesou. Bříd'te, bříd'te! Snad za sto let to bude v lepším pořádku. Vždyť ale již já pamatuji dvacet let, kde sobě česká Thálie rozbila stan, a není opravdu vidět veliký, obrovský pokrok.*²⁹

28 Deník Věnceslava Metelky na rok 1835, zápis z 1. ledna.

29 Deník Věnceslava Metelky na rok 1842, zápis z 18. března.

Jako zajímavost připisují některé divadelní hry, které se hrály v Podkrkonoší (Vysoké nad Jizerou, Paseky nad Jizerou, Roprachtice, Sklenařice, Jablonec nad Jizerou, Loukov) v letech 1835–1865.

Jan za chrta dán (V. K. Klicpera)	Berounské koláče (J. N. Štěpánek)
Loupež (V. K. Klicpera)	Loupežníků na Chlumu (J. N. Štěpánek)
Jan Dolínský (E. Schikaneder)	Abelíno, veliký zbojník (J. H. D. Zschokke)
Abuchazan	Felsenburg
Čert se utrhl	Chudý písničkář
Dvě slova	Ďáblův mlejn
Duch času	Hastroš
Sládci	Hedvika
Komedie o Františce, dceři krále anglického, a o Honzíčkovi, synu kupce londýnského	
Nalezenec	Nová komedie o Libuše
Poslední katovo dílo	Kéž bych se byl neoženil
Posvícení v Kocourkově	Kain a Ábel
Klobouk	Tlachač

2.3 Věnceslav Metelka – instrumentář

K výrobě hudebních nástrojů se dostal šťastnou náhodou. Po vyučení truhlářem ve Sklenařicích se vydal do světa na zkušenou. Přišel do Náchoda, kde místní instrumentář hledal tovaryše. Věnceslav Metelka se této příležitosti ihned chopil a začal opravovat hudební nástroje. Spojil zde znalost základů truhlářského řemesla s hudebním talentem, láskou k hudbě a muzikantským uměním. Právě v Náchodě získal zkušenosti s opravou hudebních nástrojů, a tuto zručnost v budoucnosti bohatě zúročil. Stala se pro něj jak řemeslem, tak koníčkem. Při každé své příští činnosti, jako truhlář, student preparandy, podučitel i hospodář, opravoval staré i stavěl nové hudební nástroje.

Jeho práce má osobitý půvab a zcela určitý a zřetelný styl. Rozpoznal, že budoucnost patří nástrojům nepříliš klenutým. Jeho nástroje charakterizuje tvar a položení eřů³⁰, dobře propracovaná klenba u okrajů se žlábkem, většinou hrubší tvar a řezání hlavičky. Pro své nástroje využil krkonošské dřevo, které je těžší a ne tak efektní a krásné na pohled. Následkem toho nemohou jeho nástroje pro menší rezonanční vlastnosti dosáhnout velké tónové kvality. Kdyby mohl nakupovat balkánské nebo tyrolské dřevo, jistě by jeho nástroje našly větší uplatnění mezi profesionálními hudebníky.

Řemeslu vyučil tři ze svých čtyř nadaných dětí, ale krutý osud rozhodl, že jen jedno bude moci předat jeho dědictví dalším generacím. A tak po otcově smrti převzal jeho dílnu syn Josef, který tak nevědomky začal budovat krkonošskou houslařskou školu. Josef Metelka byl přísný, ale dobrý učitel. Dva roky po jeho smrti vedla dílnu jeho žena Anna. V té době zde pracoval tovaryš František Vitáček a žáci, František Vlk a Benjamín Patočka.

30 Ukončení hlavy houslí – ve tvaru písmene f.

2.3.1 Krkonošská houslařská škola

Krkonošská houslařská škola je v dějinách českého houslařství zcela ojedinělým jevem. Počáteční impuls vzešel z mimořádné osobnosti Věnceslava Metelky. Z této živné půdy vyrůstali v dalších generacích vynikající houslaři. V Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou je k vidění trvalá expozice krkonošské houslařské školy, která obsahuje přes dvacet nástrojů (především housle, ale také violoncello, kontrabas, kytaru, ...).

Osud krkonošské houslařské školy zprvu visel na vlásku. O její rozkvět a slávu se postaral Josef Metelka. V Josefově době postoupila značný kus kupředu. Když roku 1880 zemřel, stála už na pevných základech. On sám vychoval pěknou řádku houslařů. Nad jiné vynikal Václav Schovánek, František Vitáček a Benjamín Patočka. Václavu Schovánkovi přerušila dráhu houslaře smrt při okupaci Bosny a Hercegoviny. Benjamín Patočka se usadil v Jičíně, odkud jeho nástroje putovaly až do zámoří. Františka Vitáčka zavedl osud do ciziny, ale ještě před svým odchodem vyučil Františka Špidlena, bez kterého by se nerozvinula jedna z nejvýznamnějších větví „metelkovského“ houslařského rodokmenu. Právě on začal krkonošskou houslařskou školu dále rozvíjet, když jako tovaryš odešel v osmdesátých letech do Kyjeva. Do Ruska za ním přijel i syn Františka Vitáčka, Jindřich, který se vypracoval v houslaře světové pověsti. Do Kyjeva se roku 1910 vydal i poslední pasecký houslař Petr Schovánek. Mezi další houslaře, kteří jsou pevně spjati s krkonošskou houslařskou školou, patří i Karel Pilař. Karel Pilař pracoval u houslaře, jenž pocházel také z Pasek, ale nevydal se na východ, nýbrž na západ – do holandského Haagu. Tím houslařem, který proslul i jako sběratel vzácných strojů a v jehož dílně pracovali vynikající opraváři houslí, byl Josef Vedral. Roku 1979 byl jmenován zasloužilým umělcem.

Krkonošská houslařská škola vychovala spoustu vynikajících houslařů. Generace houslařů na sebe navazovaly. Následující usilovala dostat se o kus dál, přičemž čerpala podněty z blízkého okolí i ze vzdálené ciziny. Zároveň každý z nástrojů vypovídá o svém tvůrci, o jeho dovednosti, o smyslu pro krásu, o získaných zkušenostech a poznatcích. Vypovídá o snaze vložit do práce kus sebe samého, i své srdce.

2.4 Věnceslav Metelka – muzikant

Hudba provázela Metelku od nejútlejšího dětství. Jeho otec byl sám muzikant, a proto bedlivě dohlížel na synovu hudební výchovu. Hudba se mu stala nejen radostí, ale i příležitostí k výdělku. Už od svých 10 let chodil příležitostně hrát s muzikanty do hospod, na bály, pravidelně hrál v kostele. Ke hře na housle se postupně přidávala flétna, klavír, klarinet, polní trouby a lesní roh. Společně se skupinou podkrkonošských muzikantů procestoval Moravu, Rakousko, Uhry, část Polska a Horní Slezsko.

Hudbě se věnoval celý život a stala se pro něho lékem.

Jsem dědek. Ale hudbou okřeju, hudba mě rozjaří, hudba mně vyloudí úsměch i pláč – bez hudby nemůžu živ býti. Mnohý řekne, že jsme blázen. Ano, blázen jsem, a škoda že svět není plný takových bláznů.³¹

V Pasekách se až do konce svých dnů zapojoval do hudebního života. Hrál v kostele, s muzikanty na zábavách a bálech, v divadle, vyučoval své žáky i vlastní děti. Věnceslav Metelka je autorem tří vánočních koled, k nimž vždy složil také vlastní melodii. Tyto veršované skladby realisticky odráží strasti i slasti podkrkonošského lidu.

31 Deník Věnceslava Metelky na rok 1858, zápis z 31. prosince.

2.5 Věnceslav Metelka – hospodář

Z Metelky se stal hospodář, až když se mu podařilo koupit dlouho neobývanou chalupu č. p. 89. Tehdy začal spokojený rodinný život, ale i první trampoty s hospodařením. Metelka přiznával sám sobě:

*Jsem opravdu nezkušený člověk v té věci. Hakovat neumím a vláčet také, rozsívky darmo bych se chápal, poli a lukám rozumím jako koza petrželi. Sám na sebe se zlobím, proč jsem taková nemotora. Až snad po čase tomu navyknu, ale jsem opravdu mrzutý člověk.*³²

Do tajů zemědělské práce brzo pronikl, dokonce se mu dalším koníčkem stalo včelaření.

*Hned minulý měsíc byly asi 2 dni, kdy včely mohly vyletět a se vyčistit. Z hlavního oule vyletěly nejdříve, snad že ho slunce dříve prohřeje. Dnes je 1. března, neděle Ilhá v postě. Je krásno, vyřítily se včely právě o poledni ven. Loňský dělaný roj je slný a zdá se mi, jako by měly ouplavku, poněvadž je sních notně potřísněn. Medu mají dost, myslím, že všechny 4 oule obstojí. Na sněhu jich nezůstane, všechny se sebraly domů.*³³

Roku 1847 se Metelka vzdal nejisté existence podučitele a začal se plně věnovat hospodaření. Výnosy z něj, doplněné o výdělek z oprav a stavby hudebních nástrojů, skýtaly jistější živobytí pro početnou rodinu.

32 Deník Věnceslava Metelky na rok 1839, zápis z 14. května.

33 Deník Věnceslava Metelky na rok 1863, zápis z 1. března.

3 Podkrkonoší devatenáctého století

Příběhy každodenního i svátečního života, o němž se dočítáme u Věnceslava Metelky, se odehrávaly v několika různých lokalitách. Všechny se nachází v těsném podhůří Krkonoš, či přímo v krkonošských kopcích.

Obyvatelé Podkrkonoší rozlišují dvě hlavní oblasti: kraj – hora. Kraj se rozprostírá na území od Turnova přes Jičín až k Sobotce. V kraji bylo vždy mírnější podnebí, kratší zimy, slunná léta a úrodná půda pro zemědělství. V horách, které začínají tam, kde se prudce zvedá krajina nad Tanvaldem, nic takového čekat nemůžeme. Zimy zde jsou dlouhé a kruté, půda je po větší část roku ztuhlá. Život krkonošských obyvatel v 19. století byl velice těžký a tvrdý. V zimě byli horáci zcela odříznuti od světa a žili pouze z vlastnoručně vypěstovaných produktů. Každodenně sváděli boj s nepřízní horské přírody a doufali, že se jim toho podaří vypěstovat co nejvíce.

*Hory jsou přeci jen hory! Sníh a zima – zima a sníh; a přeci každého, kdo se v horách narodil, táhne opět do hor. Každého táhne do svého rodiště. Vždyť i ptactvo, které by si přeci vybrat mohlo bez zápisu a okresního povolení kdekoli bydliště své, po přestálé zimě vrací se na své staré stanoviště, kde světlo světa ponejprv bylo spatřilo – jak pak teprv člověk?*³⁴

Když se horák dobrovolně rozhodl opustit svůj rodný dům, byl to jev opravdu zcela ojedinělý. I přes obtíže, které jim denně příroda a počasí kladly, byli věrni svému kraji.

34 Deník Věnceslava Metelky na rok 1863, zápis z 5. července.

3.1.1 Počasí

Počasí zde hrálo opravdu významnou roli. Bylo často nevypočitatelným a krutým faktorem. Největší problém nastal, když přišla krutá zima a napadlo hodně sněhu. Sněh obyvatelé Pasek vždy izoloval a odřízl od světa. Poslední sněh často roztál až v květnu a už v říjnu, nebo nejpozději v listopadu, napadl nový. Během první poloviny 19. století byl třikrát zaznamenán rekordní stav sněhu. Konkrétně to bylo v letech 1817, 1836 a 1844.

*Jest letos taková zima, že jí rouné nebylo již na dvacet let. Sněhu velmi mnoho a metelice den po dni...*³⁵

V tomto počasí nejčastěji umírali lidé, buď že umrzli, nebo umírali hladu, neboť nebylo možné na dané místo dopravit potravu. Poté, co konečně sněh opadl, se začalo s pracemi na polích. Nemohlo se otálet ani jeden den. Bylo potřeba si udělat zásoby na další zimu. Z toho důvodu se pracovalo za každého počasí – za deště, mlhy i větru.

*Růžen, růžen?! Krásný růžen, zima je, až mně zuby klapají. Vítr, dešť, zamračená obloha, po Krkonoších se valí mlha jako vojsko v třicetileté vojně, a měsíc má jméno růžen?*³⁶

Čtyřicátá léta byla opravdu výjimečná. Velkou výjimkou byla na horách období sucha. Rok 1842 bohužel takový byl.

*Krutý suchý rok to byl. Nebylo vody nikde. Vždyť i Bohemia, párová loď pražská, za celé léto ani jedenkrát Drážďany nenavštívila. Živá bída to!*³⁷

35 Deník Věnceslava Metelky na rok 1844, zápis z 1. ledna.

36 Deník Věnceslava Metelky na rok 1835, zápis z 1. června.

37 Deník Věnceslava Metelky na rok 1842, zápis z 31. prosince.

Roku 1848 se přes Krkonoše přehanala vichřice. V Pasekách roztrhla mnoho chalup a stavení, strhla střechu z celého presbytáře paseckého kostela.

Lokalista... byl třikrát v nebezpečí života postaven, když se ven odvážil a kusy střechy podle jeho hlavy na zem dopadaly... Jak z mnoha míst noviny oznamovaly, nepanovalo tak silné a strašlivé povětrí na šedesát let, aniž kdy tam dlouho netrvalo a tolik škody nezpůsobilo jako dne 10tého a 11tého listopadu roku 1848.³⁸

Další přírodní katastrofa na sebe nenechala dlouho čekat. 4. červen v roce 1849 přinesl do Pasek ohromnou průtrž mračen. Prudká voda zničila a vzala s sebou mladé osení, obilné směsi, brambory, vše i s půdou. Ledové kroupy, které přišly po povodních, vymlátily žito a zničily celou úrodu.

Kroupy, jenž se nahromadily a mnohé tak veliké byly jako holubí vejce, několik dní ležet zůstaly, že sobě jich ještě třetího dne k večeru vyšetřující pan komisař ze Semil v hrnci sebou domů na ukázkou dovezl.³⁹

Čtyřicátá léta skončila povodněmi a už v 50. let se o nich můžeme opět dočíst v deníku Věnceslava Metelky. Vydatně začalo pršet 1. srpna 1858. Tehdy hladina Jizery rychle stoupla a vzala s sebou všechny lávky a mosty, které jí stály v cestě.

Pasecký dřevěný, teprv před rokem zcela znovu opravený most s kamennou sochou svatého Jana Nepomuckého na prostřední jizbě stojící.⁴⁰

Způsobené škody byly opravdu vysoké, a to především v okolí Liberce a Tanvaldu. Lidé se nedostali několik dní z domovů a někteří se do nich bohužel ani nestihli vrátit. Voda smetla veškerou úrodu. Následující rok byl velmi chudý. Lidé neměli co jíst, neboť jejich hlavní obživou bylo hospodaření.

38 Kniha pamětní Lokálie Pasecké, založená Léta Páně 1822, str. 40–41.

39 Tamtéž, str. 45–46.

40 Tamtéž, str. 63.

3.1.2 Strava a živobytí

Do koloritu všedního dne horalů spadalo krásování⁴¹, setí a sklizení, obsluha a pastva dobytka. Horalové byli závislí na tom, co si sami vypěstovali. Hlavními složkami jejich obživy byly brambory, zelí, mléko, syrovátka a občas chléb. Zelí se vždy nakládalo do velkých sudů, tudíž většinou vydrželo až do nové úrody. Brambory se jedly suché, případně z nich dělali knedlíky, lívance, bramboráky či kaši. Typické jídlo horalů je kyselo, které se vaří z chlebového kvásku a brambor.

*Žilo se velice šetrně. Ráno zelí a brambory. Co zelí od rána zůstalo, požilo se na oběd, a k tomu nějaká polívka. Dopoledne žádná svačně nebyla, v zimě svačně ani odpoledne. Zelí na zimu naloženo několik velikých sudů, proto se jedlo třikrát za den. Jak s chutí, lehko domyslit. Chléb byl více než napolo z ovsu. Nosíval se na stůl často na ošatkách, protože moc drtil. V neděli ráno v létě chléb a sýr (sejrek), na poledne kaše a mléko, večer tyto zbytky od oběda. V zimě bývalo málo mléka. V neděli byla k snídani vodovka, pomaštěná buďto máslem nebo hořčákem, na poledne kaše z rosy a polívka, večer mléko vařené s jáhlami. Všecko se jedlo studené.*⁴²

Žili většinou v malých dřevěných roubených staveních, často s jedinou světnicí a nepostradatelným chlévem pro dobytek. Roubenky byly útulné, v zimě se rychle vytopily a v létě poskytovaly příjemný chládek. V každé světnici byl velký stůl, lavice a kamna.

Uvnitř jsou stará stavení rozdělena na dvě části příční síňkou, z níž jdou dveře na jedné straně do světnice, na druhé do chléva. Roubené světnice mají povalový strop z oblých smrkových trámů do černa fermežovaných, mezi nimiž bíle svítí pruhy lišt,

41 Orání.

42 JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 173.

protože mezery jsou vymazány cihlářskou hlínou, omítnuty a obíleny. Strop podchycují silné čtverhranné trámy se sraženými hranami, které přecházejí až ven ze stavení na záhrobeň; říká se jim římsy. Často je vnitřek roubených světnic dán do kožichu, je nahozen maltou a omítnut. Nábytek stává stereotypně na týchž místech: naproti dveřím v levém rohu stůl, při stěnách lavice s lenochy, nad nimi u stropu obrazy světců; v protějším koutě široká postel, nastlaná peřinami pro celou rodinu. U ní bývala malovaná truhla s prádlem. Za okny kvetou muškáty, rozmarina, mořská cibula, bazalka.⁴³

3.1.3 Společenské podmínky

Rytmus života v Podkrkonoší v 19. století vždy udávaly náročné životní podmínky, nevyzpytatelné počasí, častá neúroda a přírodní nebo člověkem způsobené katastrofy. Život zde nebyl vůbec jednoduchý a ke zlepšení životní situace občanům nepomáhala ani politická situace. Spíše naopak. Například v roce 1839 se často zvyšovala cena obilí a snižovala se výkupní cena. V důsledku zvyšování cen prudce klesla koupěschopnost obyvatel Podkrkonoší. Každý si šetřil a zbytečně neutrácel. Nedovolil si jakékoliv radosti. Proto řídil i počet bálů a zábav, a tím pádem padla nouze i na muzikanty. Šťěstí v neštěstí spatřovali pasečtí v knížeti – Karlu z Rohanů. Věnceslav Metelka na něj vzpomínal jako na dobrého muže, který rozdával almužny nejchudším a vyhověl jim v mnoha prosbách. Největší bídu a hladovění přinesl rok 1847. Bylo to spojené hlavně s neúrodou. Bída takovýchto rozměrů se dotkla i bohatých a vrchnosti, ke kterým se ubíraly poslední naděje hladovějících horalů.

43 JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 160.

V čele vesnice stál vždy rychtář. Změny přišly, když se na venkov dostali úředníci a jejich oficiální formality. Jedním z jejich projevů byly odvody k armádě. Mladé muže nejprve povolali, ti prošli kontrolou, zda jsou schopni nastoupit do armády. Většinou jich z deseti povolaných poslali domů osm. Jáchym Metelka zaplatil za svého syna 100 zlatých, a úřady jej zprostily vojenské povinnosti. V polovině 40. let byla situace v Krkonoších tíživá a hodně obyvatel odešlo do Polska za lepším výdělkem. Tyto odchody nebyly samy sebou, podepsal se na nich vnitropolitický stav zbyrokratizované společnosti. V té době se rozšířila zpráva o snadném a levném životě v Uhrách, kam se také mnoho Čechů rozhodlo odstěhovat.

*Jen do Uher a jen do Uher! Volá celý svět, za pár zlatek tam je statek a lesa, kdo ví co při něm... Vyslancové jeden za druhým pro jisté zprávy odkazují a jako z ráje, nevrací se žádný.*⁴⁴

Svět se začal modernizovat, vznikaly fabriky, a tím i další pracovní pozice. Lidem usnadňovaly práci různé technicky pokročilejší nástroje. Věnceslav Metelka tento přínos a cestu k modernizaci přijal, ale domníval se, že přinese odlidštění nejen práce, ale i mezilidských vztahů.

*Vždyť zdomácnila železnice, telegraf, fotografie, Amerika se zdá sousední ves. Jedním slovem, zlhostejnili jsme.*⁴⁵

44 Deník Věnceslava Metelky na rok 1844, zápis z 25. dubna.

45 Deník Věnceslava Metelky na rok 1860, zápis z 1. ledna.

3.1.4 Horáci a jejich nářečí

Horáci byli vždy lidé pevní, energičtí a otužilí. Svou povahou byli pracovití, rozhodní, odhodlaní, poctiví a upřímní. Byli to dobříci, kteří se vyjadřovali rázně a jasně. Mluvili hlučně a zeširoka, spíše jako by na sebe volali. Mluvili krkonošským nářečím, které vzniklo v důsledku odlehlosti a izolovanosti. Toto nářečí má svá osobitá specifika. Jsou pro ně charakteristické především tyto rysy:

Hláskosloví a prozódie

1. v vyslovují za součinnosti obou rtů na konci zavřených slabik

koneu, zauři, kalcouně, poliuku, člouěk atd.

2. výslovnost *-er-*, *-el-* na místě, kde má obecná čeština pouhé *-r-*, *-l-*

*V Deržkově perší na smerkový perkýnko.*⁴⁶

*Derž deršku, nebo ti ji rozterhnu a sterčím ti do ní perkýnko.*⁴⁷

*Cverček cverká na mezi; že ho cverkat' nemerzí!*⁴⁸

3. před více než stopadesáti lety zněla v Podkrokonoší průvodní samohláska při slabičném *-r-*, *-l-* jako *i*

*Kdybychme byli po obědě bývali, virhli bychom všickní.*⁴⁹

*Byla metelice, nemohil jsem šlapat cestu.*⁵⁰

46 JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 9.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž.

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

Je to tedy jev starý. Ve škole se učili správné výslovnosti (*prší* – *perší*, *vrba* – *verba*, *krk* – *kerk*, ...), ale naproti tomu je spisovné znění *černý*, *čermák*, *červ*, *šterk*, ... To uvádělo horáky do nejistoty, a proto před *-r-*, *-l-* vynechávali i samohlásky, které tam obecná čeština zachovávala. Tento jev se u Věnceslava Metelky objevoval často.

*Ženských na tisíce se hemžilo po slnici k Vysokému.*⁵¹

*Slný srný kouř byl v celém domě.*⁵²

*Svou subtilnou nožku zkoupala v blátě.*⁵³

4. zbytky výslovnosti tvrdého *l*

5. geminovaná výslovnost skupiny *nn*, a to i v případech analogicky zdvojených
Anna, *kamennej*, *vanna*, *dřevennej* atd.

6. změna skupin *dn*, *dň* > *nn*, *nň* uvnitř slov i na jejich předělech
jennou, *pon nose*, *bezeňnice*, *voň nej* atd.

7. změna skupiny *bn*, *bň* > *mn*, *mň*
daremnej, *rimňik*, *chlemňi* *jarmárka* atd.

8. změna skupiny *dl* > *ll*
masťillo, *pollički*, *hnelle* atd.

9. zánik *v* ve spojení konsonant + *vje*
dje, *zjeř*, *Kjeta* atd.

10. uplatnění *h* místo *g* – v pozici před *d*

51 JÍLEK-OBERPFCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 9.

52 Tamtéž.

53 Tamtéž.

hdo, ňehde, ňihdá atd.

– v některých přejatých slovech

pihlovačka, rehma atd.

11. uplatnění *k* místo *g* – mezislovní předěl v pozici před *h*

k choliči, pak cho nechal atd.

– ve slovech cizího původu

kuláš, kaloše, kumovej, kauč, kimnázijum atd.

12. shoda *h > ch*

s cholej, to seš chonnej, vocchúri, schamat', potatchle, tá cholka, Mařka Cholá, svoje chrački atd.

13. disimilovaná výslovnost *ch* místo *s* před polosykvami a skupinou *tř*, místo *š* před *č*, popřípadě *t'*, rovněž pak místo *ř* před *č*

rohcáplik, rohcčerťenej, sechtřenice, nechčasnej atd.

14. omezený počet případů s neprovedenou diftongizací *ý, í > ej*, respektive se zkráceným *i*

dichať, siček, vislichali, mrazík, lesik atd.

15. zachování hlásky *j* v tvarech sloves *pújdu, půjčím* atd.

16. vokalizace *v*

vokno, voprášit', voko atd.

17. diftongizace *ú* na *ou*

outerek atd.

Tvarosloví

1. koncovka *ej* (< -î) v 7. sg. feminin měkkých typů
pod lavicej, s cholej, za mátej atd.
2. analogický tvar *-em* v 7. sg. maskulin na *-a*
s přecedem, přet kolegem atd.
3. koncovka *ovi* v 3. a 6. sg. životných maskulin tvrdého zakončení, na rozdíl od oblastně typické koncovky *-oj*
4. jmenná deklinace u posesiv
vod maminčina strejce, u Joski Krupkova, potkala sem Špillenovou atd.
5. morfém *-em* v 3. pl. u adjektiv
starem lidem, k maminčinem šatum, tem samem, jennem atd.
6. zbytky morfému *-ovem* u jmen označujících rodinu
Kopalovem, Tomšovem, Novotnovem atd.
7. zakončení infinitivu na *t'*
8. koncovky *-ej, -aj* v 3. pl. sloves IV. a V. třídy na rozdíl od oblastně typických forem *-ej, -aj*

Tvoření slov

1. přípona *-išťe*

Tato přípona má dva hlavní významy. Prostřednictvím přípony *-išťe* můžeme dát najevo nespokojenost či roztrpčení (*hošiště má špinavý ručišťata a nožišťata*), nebo označit něco velkého (*takový plániště a lesiště*).

2. domáckou formu dívčích jmen i příjmení vytvářela přípona *-e*

Barče, Hanče, Bořče, Šimůnče atd.

*Mařenče, nelez tam, spadlo bys! Anče vám jedlo včera borůvky, co jste dala za kamna sušit! Já? Borůvky? Jémine! Ty vháři jeden! – Jedlos, jedlos!*⁵⁴

Syntax

1. užívání přísudku v středním rodě, je-li podmětem původně nedospělá dívka

Přibjehla Kjeta, spakovalo vňoučata a hnet s ňima fillovalo prič.

Mimo tyto výše uvedené rysy má podkrkonošský slovník mnoho hanlivých výrazů.

*Abyste zchromli, nekaloty nekalý! Potrhlý kulhavec je zberklej bercák bercavej. Kruťák kruťácká, co ho je! Tuhle ted' tak vyvádí! Nebroulej na mne, ty bruláči brulatej! On už jeho táta byl takovej rozchlama! Před dětma culil věci, hanba každýho fackovala.*⁵⁵

Ráda bych se ještě zmínila o přirovnáních, která se v řeči horalů objevují velice často. Horalové jsou totiž velice pohotoví, vymyslí takové přirovnání, které dodá rozhovoru živost.

*Člověk jako trám, ale sám si jakživ nevydělal ani na bramborový šlupky. Škaloudka – do očí jako máslo, ale po straně jako břitva. Takovej mladík je jako střelná rána, ten přerazí všecko. A povídej něco, kmotřičku máš jako růžičku, měj se k ní. Holka je jako dumlík.*⁵⁶

Také mnohé rčení v ústech starší generace žádá o naši pozornost.

54 JÍLEK-OBEPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 12.

55 Tamtéž, str. 14.

56 Tamtéž, str. 15.

*Kdo se s chutí napije studeného nápoje, má potom oči ve studýnkách, vhrknou mu do nich slzy. Je to tam, vem voči do hrsti! Navečer se voči ukrádají, jdou na hřád. Ta by mohla z patra žrát! Tohle tě hloupost pořádně pozdravila!*⁵⁷

3.2 Paseky: stručná historie obce

Věnceslav Metelka strávil velkou část svého života v Pasekách nad Jizerou. Tato obec vznikla v 16. století. V jeho době byly nejseverněji položenou českou vesnicí. Nachází se totiž v samé špici klínu Jizerských hor, zatímco je z obou stran obklopena německým živlem. Rozkládá se na rozloze 1 279 ha a skládá se ze tří částí: Hoření Paseky neboli Hořensko, Makov a Havírna.

I když jsou Paseky obcí poměrně vzdálenou od politických a kulturních center, nikdy nežily izolovaně. Do života paseckých obyvatel zasáhlo obrozenécké myšlení 19. století, postupné uvolňování z poddanských závislostí, technický pokrok, ale také války a politické změny. V roce 1848 došlo k novému politickému rozdělení země a moc se přenesla na okresní úřady. Paseky tak připadly do Jičínského kraje, později spadaly do Vysokého nad Jizerou, Jilemnice a od roku 1960 do semilského okresu. Samostatnou obcí se staly v roce 1990.

Největšího rozkvětu dosáhly Paseky v roce 1869, kdy zde bylo evidováno 212 domů a 1710 obyvatel. Poté osídlení pomalu ustupovalo. Po Mnichovské dohodě byly Paseky jako součást Sudet připojeny k Německu. Po poválečném odsunu Němců došlo k masovému úbytku stálých obyvatel a většinu chalup skoupili rekreanti. V současné době patří obec do Krkonošského národního parku a stala se vyhledávaným cílem turistů.

57 JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*, str. 20.

4 Dílo

4.1 Stylotvorné a jazykové prostředky

Věnceslav Metelka se stal vášnivým kritikem své doby. Pozoroval život a vše do detailu popisoval. Tím nám dává možnost v ucelených úsecích nahlédnout do životních osudů horského vlastence, připomenout si nebo snad i poznat dobu, ve které žil, a seznámit se s charakterem lidí žijících v Krkonoších. Tento smysl pro drobnokresbu osvědčil nejlépe v líčení svých cest životem i světem a také v líčení báľů, kterých se účastnil jako muzikant. Výsledkem toho jsou texty připomínající jednotlivé obrazy sestavené z pestrobarevných střípků. Nezmiňoval se o tom, co nepovažoval za zcela závažné. Právě proto budeme nejeden detail v jeho tvorbě marně hledat.

Pokoušel se o rozsáhlejší texty, a dokonce o samostatné povídky. Metelka se představil jako důvěrný znalec lidového prostředí. Čerpal ze dvou jazykových systémů, a to ze spisovného jazyka a lidové mluvy. To však nebylo jeho cílem. Usiloval o naplnění jen jediné normy – spisovné. Snažil se odstranit a nahradit domnělé dialektismy. Nářeční prvky, které se v jeho tvorbě vyskytují, nepůsobí rušivě ani v dnešní době. Setkáváme se i s pasážemi, kde Metelkovi nestačil spisovný jazyk a nářečí rodného kraje, ale používal i archaismy. To nastávalo tehdy, kdy horlil proti zlořádům, kdy moralizoval a kázal. Zde byl nucen vytvořit si vlastní varianty či parafráze.

V jeho projevu to nejednou zaskřípalo, ale i přesto zůstává jeho styl písmáka na výši. Věnceslav Metelka je osobnost, která měla naléhavou potřebu se seberealizovat. Měl potřebu vše sepsat a řádně uschovat své poznámky, názory a myšlenky. Psal téměř bez autocenzury. Jeho deníky skrývají důvěrná sdělení a příliš otevřenou kritiku. Tyto jeho záznamy nebyly určeny širokému okruhu. Za

života autora je podle titulní strany deníku za léta 1837 a 1838 měli číst pouze věrní přátelé. Tak se naštěstí nestalo, a nám se tyto, dnes velice vzácné dokumenty, dostávají do rukou. Avšak každý čtenář v nich může spatřovat něco jiného. Někteří varovný signál, jiní svědectví o dávno zašlých časech. Někdo snad může pisatele i odsoudit za jeho nepokojnou lidskou duši a potřebu „jen tak“ něco psát, někdo ho snad pochválí a bude si ho vážit za jeho přínos, o kterém se dozví právě prostřednictvím jeho zápisků. Těžko říci, jak na tuto tvorbu bude pohlížet zhýčkaný člověk 21. století. Já sama za sebe uznávám dílo Věnceslava Metelky právě pro jeho schopnost podat věrohodný obraz doby, ve které žil a proto, s jakou vervou a pílí bylo tvořeno.

Věnceslav Metelka žil a tvořil v době, kdy se v české literatuře poprvé začaly objevovat prvky realismu. Mezi hlavní představitele tohoto proudu bychom zařadili Karla Havlíčka Borovského a Boženu Němcovou. Realismus usiloval o detailní popisnost, objektivní přístup, o zachycení sociálního prostředí. Do jisté míry se prolínal s romantismem. Na realismus jako takový navazoval v české literatuře kritický realismus, kde šlo především o zachycení a popis vesnice, města a historie.

Metelkova tvorba obsahuje rozsáhlé popisné pasáže, zajímá se o venkov, sociální prostředí a lid. V jeho tvorbě nalezneme i prvky romantismu, kdy se člověk cítí osamocen, závislý sám na sobě, nepochopen, autor se často obrací k přírodě a obdivuje minulost. S hlavním představitelem romantismu, Karlem Hynkem Máchou, jej spojuje rezonance přírodního dění v citlivém nitru člověka. Tato krajinomalba duše proniká nejvíce do Metelkovy povídky *Ztráta hrbu aneb ztráta zmužilosti*. Myslím si, že Věnceslava Metelku nemůžeme jednoznačně zařadit, ani k jednomu z výše uvedených literárních směrů. Pohybuje se mezi nimi, najdeme u něho prvky jak realistické, tak romantické.

4.2 Vlastní tvorba

4.2.1 Život školního pomocníka

Život školního pomocníka se odehrával v první polovině 19. století. Tato doba nebyla rozhodně idylická. Lid sužoval hlad, politický útlak, nesvoboda, robota, ... Od této tísnivé skutečnosti se dokázal Věnceslav Metelka odpoutat a čtenářům dává přivonět k čistému ovzduší, prosycenému jasem, pohodou a klidem. K ovzduší, ve kterém každý rád žil a užíval si. Z této doby tvořil harmonické črty, které můžeme s úsměvem na rtech číst. Ale přesto se dovídáme o překážkách v jeho cestě osudem, která nebyla jenom rovná. Když mu do cesty přišel odrodilec nebo došlo ke kolizi s pánem, ihned se projevil jako vlastenec a vyjadřoval se přinejmenším ironicky.

Jedná se o vzpomínky z autorova dětství. Líčí, co tehdy zažil, kde byl, co kde viděl a zažil, s jakými lidmi se seznámil na cestách života. V úvodu jej poznáváme jako pětileté dítě. Vypráví o tom, jaký byl hodný chlapec, jak dostal od otce abecedu a jak se začal učit první písmenka. Dále popisuje svou šestiletou školní docházku, ale hlavně velice detailně vypráví o muzice, o vztahu k hudbě, o svých prvních vystoupeních, společně s hudebníky na bále. Nedílnou součástí je také povídání o cestách za výdělkem, kdy se vydal s muzikanty například do Němec, na Moravu, do Rakous, Uher, Polska, Slezska, ... Vždy popisuje, kde spali, co jedli, kolik si vydělali, koho potkali, atd.

Do školy jsem přestal brzo chodit, ale muzika nepřestávala. Mezi tím časem jsem se seznámil s jakýmsi harfenistou a ten mi se nabídnul, pakli bych chuti měl s ním někam do Němec na cestu, on to ale jmenoval rajzem. Prosil jsem mého otce snažně, by mi dovoleno bylo asi na tři nebo nejdéle na pět dní do světa. Po dlouhém sem a tam přemítání dostal jsem dovolení, a já ve středu vypravil jsem se do světa.

Housle do šatu, několik grošů peněz mi otec na chléb dal a dobrých naučení asi půl kopy, co by na týhoden stačily. A tak ozbrojen táhl jsem od domu do ciziny. Harfenista napřed, já vzádu jako pes. Kde byl veliký dům a veliká stodola, mlejn, hospoda, dílna, fara, ouřadníci, tam jsme se zastavili, a co jsme uměli, nechali se slyšet.

Dobře, až předobře to šlo. Peněz, chleba krásného, něco k pití všudy jsme obdrželi. A na noc k pekaři nebo do mlejna. Večeři mlynářka dala a po večeři se jim za to zahrálo. A byl-li tam veselý mládek a čilý stárek a mladá děvečka, smál se mlynář, když si tito potančili, a my několik grošů z nich dostali. Zkrátka, já pátý den navečer ze světa byl doma a sedm zlatých jsem přinesl.⁵⁸

Jeho další osud jej zavedl do německé školy a k německé rodině, kde se měl naučit německému jazyku. Stýskalo se mu po domovu. Jazyková bariéra jej zpočátku izolovala od ostatních, později u německého mistra začal hrát na flétnu, polní trouby a na varhany. A tak netrvalo dlouho a Věnceslavu Metelkovi se za hranicemi velice zalíbilo. Našel si zde přátele a nakonec se vracel do rodné země s pláčem. Otec jej chtěl poslat do krajského města na učení, aby se stal preceptorem. Věnceslav na studia nechtěl, více ho lákalo řemeslo. Z toho důvodu se začal učit truhlářině. Vyučil se a stal se tovaryšem. Vydal se do světa, do Náchoda, kde měl příležitost pracovat jako instrumentář.

On mi vypravuje, že se nejkrásnější příležitost naskytla, že nemusím k truhláři – že instrumentář, jenž fortepiana, klavíry, kytary, housle a jiné věci dělá, potřebuje tovaryše truhlářského. Mně to bylo vítané.⁵⁹

58 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 26.

59 Tamtéž, str. 32.

V Náchodě se poprvé zamiloval. Vrátil se domů nemocen a více se do toho města nevrátil. Jeho další cesta byla právě na studium preceptorství do Jičína. I v krajském městě si přivydělával muzikou. Po úspěšném zakončení studia se vrátil domů. Brzy nato (1. března 1831) se stal školním pomocníkem v Pasekách nad Jizerou.

Veliký krok, veliký převrat v životě mém – od hmotné práce jsem byl přesazen, kdež hlava větší část práce předsevzít měla. S jakou ochotností jsem nastupoval svůj ouřad, já myslel, že budou pečené křepelky padat jako lidu izraelskému na poušti.⁶⁰

Autor vyprávěl o učitelství, o preceptorství, o svém mizerném platu. V neposlední řadě se zmiňoval o lásce a o děvčatech. Vypravování s názvem *Život školního pomocníka* ukončil tvrzením, že je rád, že se nemusí podepisovat jako školní učitel a že ho práce pomocníka baví. Metelka, pozorný a všímavý muž, si někdy zaznamenával opravdu i maličkosti. Vše detailně popisoval a podává tak dnešnímu čtenáři autentický pohled na čas, v němž žil. Prostřednictvím těchto vzpomínkových záznamů se také mnohé dovídáme o jeho povaze, zvyklostech, chování a vystupování. Věnceslav Metelka se nám představuje jako čestný a upřímný muž.

Autor nám předkládá text, ve kterém se na rozdíl od deníků, které jsou psány chronologicky a pravidelně, objevují jisté časové skoky. Nejedná se zde o popis dnu po dni, ale uceleně nás seznamuje s prvními třiceti pěti lety svého života. *Život školního pomocníka*, který tedy můžeme chápat jako životopis, dopsal v roce 1842. V té době si už pravidelně píše deník, což je asi důvod, proč *Život školního pomocníka* dostává tak rychlý spád a je ukončen bez závěru. Tento vlastní životopis, který po sobě zanechal, dovedl tedy pouze do roku 1842.

60 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 41.

4.2.2 Deníky

Považuji za nutné se na tomto místě hned za kapitolou Život školního pomocníka zmínit o Metelkových denících, které tvoří nejrozsáhlejší část jeho tvorby. Lépe si tak uvědomíme výše uvedený rozdíl mezi těmito dvěma texty.

Věnceslav Metelka si začal psát deník v roce 1835. Podával přesné a pravdivé zprávy z Podkrkonoší. Jeho deníky se neomezují pouze na sledování denních událostí. Vypovídají o štěstí i zoufalství zamilovaného člověka, o obavách, o starostech v rodině i ve škole, o víře, o rozporech i rozdílech mezi lidmi, o jejich charakteru, povaze, o lakomství, o bídě. Jeho poznámky jsou pravidelné až do 24. června 1836, kdy se odmlčí a nám není známo, co se dělo v následujícím červenci. Další zpráva, kterou se dovídáme, je, že se 2. srpna 1836 oženil s Kateřinou Šimůnkovou. Od konce září nemáme po ruce žádné zprávy. S výjimkou roku 1845 dokonce ani žádnou delší zprávu. V roce 1845 reagoval na článek ještě neznámého, teprve dvacetiletého Josefa Koubleho, který nakonec neodeslal. Ve strohých poznámkách zapsaných v kalendáři nás informuje zhruba o posledním desetiletí svého života. Zda se pisatel pouze jenom odmlčel, neboť měl hodně práce nebo snad ani náladu psát o soudobé společnosti, nevíme. Je ovšem také možné, že se neodmlčel a deníky dále poctivě psal, ale bohužel se nedochovaly. Těžko říci, jak to bylo. Je možné, že byl nemocen a nemoc mu nedovolila psát. To se dnes už bohužel nedovíme, ale jisté je, že jsme přišli o nevídané bohatství, o to, kdy pozorný, všímavý člověk popisuje rok 1848 a další události v životech obyčejných lidí ovlivněných politickou situací. Dalším možným důvodem je to, že zatrpkl, když se ani po sedmnácti letech nestal kantorem. Těžko říci. Každopádně se s učitelským povoláním rozloučil *Upřímnými přáními strany učitelů* vypsány do kalendáře na rok 1847, kdy právě zanechal školní služby.

*Přání jest, aby učitelé byli lépe placení a aby placení učitelé byli lepší. Přání jest, aby zasloužilí učitelové byli vyznamenáni a aby vyznamenání učitelové toho též zasluhovali. Přání jest, aby se učitelé nezapomněli vzdělávati a aby se nezapomnělo na vzdělaného, udělati jej učitelem.*⁶¹

Poslední přání se ho týkalo nejvíce, a on v něm vyslovil trpkou sebeironii. Dalšími poznámkami v kalendářích jsou výpisky z literatury, heslovité hospodářské záznamy a záznamy o počasí.

*Ráno sibiřský mráz, na den teplé slunce. Jak u Králova Dvora, tak u nás posud nikde nesejou. Na Krkonoši, což je pravý div, také skoro sníh pryč. Suché to jaro. Pěkně to vyhlíží: Lidé bez kabátů se procházejí, mládež venku skotačí, mládenci se s pannami procházejí a dělají se známosti. Vysockým se hraje Chudý písničkář, v Jablonci Nalezenec, u nás Loupežníci na Chlumu a jedním slovem v každé vsi cos jiného. Nu, může-li být lepší zábavy duševní?*⁶²

V letech 1855 si začal pravidelně dělat poznámky do kalendářů. Zlom nastal až v letech 1856–1857 s odchodem jeho dvou dětí, syna Václava a dcery Pavlínky. Od roku 1858 psal bez delších přestávek do kalendářů a na volné listy papírů, které do kalendářů vlepoval. Od tohoto roku a smutné rodinné tragédie se jeho zápisy změnily. Měl sklony k melancholii, byl smutný a jeho hloubavá a přecitlivělá duše nacházela zálibu v lidové moudrosti.

Čas prý hojí rány. Ano, hojí! Ale nekale. Umřel mi Václav, umřela mi Pavlína. Od smrti Václava jde třetí rok. Pavlína co se odebrala, budou v březnu dvě léta, a proč za dvě léta by se nezacelila rána ta? Táží se: Proč? Bolí a bolet bude. Jak dlouho?

61 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 295.

62 Deník Věnceslava Metelky na rok 1865, zápis z 23. dubna.

*Napřed vím, mne do smrti. Kdyby jen jeden den byl, abych na ně nevzpomněl, a jak pak, když ono mnohokrát za den mne mučí to upamatování? Nezacelí, nezahojí čas, snad jen u někoho, u mě ale né!*⁶³

Nezměnila se jeho láska ke škole a ani jeho společenský a občanský postoj. Stále horlil proti všem nepravostem ve svém působišti, soustřeďoval se i k událostem širšího dosahu. V době, kdy opět psal poznámky, ho nemohla nechat chladným politická situace. Ať už se jednalo o války, roku 1859 porážku Rakouska ve válce francouzsko-sardinské, čtyři roky poté se v Polsku konalo povstání a nenechal ho chladným ani rok 1864, konkrétně tedy války Rakouska a Pruska s Dánskem. Všechny tyto válečné akce prudce odsuzoval.

*Hrůza pojímá člověka čtoucího to nelidské vraždění jeden druhého. Každý se vypíná, že je v mravném smyslu vzdělaný. Nevidím však žádné vzdělanosti ani citu lidského v tom, když probodá, rozseká, zastřelí – zavraždí člověk člověka, kteří se byli jakživi neviděli, se neznali a nyní pro nic za nic na živobytí a na smrt spolu zápasí, nic proti sobě namajíce. Ani jazykem, ani slovem sobě ublížiti nemůžou, protože sobě nerozumějí. My se modlíme, aby Bůh potřel nepřátely – Francouzi se modlí a vedou procesí, aby Bůh potřel nepřátely. Kdo z nich je tehdy nepřítel? My jsme křesťané, Francouz je křesťan. Kde je lidskost? Žádá Bůh, aby člověk člověka vraždil? Lev neválčí proti lvu ani týger proti týgru, jedině člověk proti člověku! Lépe mlčet!*⁶⁴

Na konci 50. let a začátkem 60. let můžeme sledovat dva hlavní proudy událostí, ke kterým se Věnceslav Metelka ve svých záznamech vyjadřoval. Zamýšlel se velice často nad stavem hospodářské monarchie. Konkrétně se jedná o stále se prohlubující státní dluh a rozpočtový deficit směřující k finančnímu bankrotu. Zabýval se hlavně vnitřním životem v daných politických podmínkách. Psal

63 Deník Věnceslava Metelky na rok 1858, zápis z 31. prosince.

64 Deník Věnceslava Metelky na rok 1859, zápis z 3. července.

o názorech a pocitech občana v byrokratické zemi. Věnceslav Metelka si uvědomoval zbytečnost byrokratického aparátu, pochyboval o efektivitě a náklady na budování byrokracie mu přišly nehorázné.

*Nového nic, svět zazděný. Zemský sněm měl asi osm sezení. Šlechta, to se ví, že je pro absolutismus a pro centralizaci, a ostatní že jsou federalisté a spíše pro kus svobody. Debatují a debatují, a když několik hodin sem a tam mluvili, dá se návrh buď komisi, anebo se odloží na stranu až podruhé. Hotového neudělají nic, škoda peněz, škoda nákladů.*⁶⁵

Nehledě na to, že se byrokracie podepisovala na občanech – zákazy, nesvoboda, cenzura. Věnceslav Metelka se zmiňoval o soudobé politické situaci pouze v denících. Své komentáře záměrně nedoplňoval jinými dobovými záznamy. Důvodem bylo zachování autenticity jeho sdělení. Výsledek, který nám předkládá, je věrohodný obraz toho, jak byl – na základě četby z novin a doslechu – informován Metelka sám. Ztrácel víru v užitečnost reforem, neboť se přesvědčoval o tom, že střídající se rakouské vlády nic nesvedou. Cítil se stále více opuštěný a vyděděný. Pokrok, který s dobou přicházel, vítal. Ke konci svého života byl unavený, opuštěný a zklamáný, člověk strádající a trpící, ale i přesto stále věřící a radující se.

*Čekám s radostí, až rok 1865 složí dnes ve dvanáct hodin večer vládu a otěže převezme rok 1866. Bože, dej, by byl rok šťastný!*⁶⁶

Poslední zápis pochází z roku 1867. V tomto roce Věnceslav Metelka zemřel.

65 Deník Věnceslava Metelky na rok 1865, zápis z 15. prosince.

66 Deník Věnceslava Metelky na rok 1865, zápis z 31. prosince.

4.2.3 Pověsti a báchorky

Zde se Metelka dostává na opačný břeh svého dosavadního vyprávění. Zatím jsme se setkávali se zprávami o tom, co se opravdu stalo. V Pověstech a báchorkách vypráví o tom, co nebylo. Další podstatný rozdíl je ten, že zde pisatel odešel ze scény. V předešlých textech byl vždy přímým účastníkem, tady tomu tak není. Metelkovy záznamy z ústní prozaické tvorby představují jednu z nejstarších sbírek tohoto typu a dokonce první hodnověrný soubor lidových povídek. Povídek, které získal od lidových vypravěčů. Jeho pověsti jsou vzácné proto, že i přesto, že Metelka patřil mezi průkopníky, nezapomíná na vypravěče. Dříve se pozornost soustředila hlavně na samotný text. Pisatel se ve svém deníku zmínil o bratranci svého otce jako o skvělém vypravěči a uvědomoval si potřebu vypravěče v textu.

Co chlapec tisíckrát jsem ho slyšel vypravovati dějiny z jeho živobytí. Uměl krásně a humoristicky vypravovat, takže posluchači se mohli popukat smíchem. Roku 1814 byl na transportu, jak to nazýval, a mnoho neděl. Jeho příhody, kdyby byly sepsané, byla by kniha věru zábavná. Chodíval k nám s kuželem a na přástvu v zimě a každý ho miloval skrze jeho štrychařské průpovídky.⁶⁷

Pověsti, které zaznamenal, jsou zasazeny do určitého prostředí, které se v nich odráží. Jedná se o konkrétní lokality, především v Podkrkonoší.

V Rejdicích bydlel bohatý sedlák.⁶⁸ (Pověst o diblíku)

67 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 128.

68 Tamtéž, str. 134.

Starý rybář v Pasekách Eliš vzal na záda za soumraku svou putýnku, kasárek a ostatní nářadí, které potřebné jest k lovení pstruhů v Jizeře.⁶⁹ (Povídáčka o vodníkovi)

Slýchávala, že okolní lidé vypravovali o třech skalách nad Hamrsky, tam v té nejvyšší, jež nad ostatní ční, má býti velký poklad.⁷⁰ (Poklad)

Tyto zaznamenané a zpracované texty, které pisatel získal od lidových vypravěčů, se odehrávají na jednom místě, v krátkém časovém úseku a mají jednoduchou zápletku. Metelka v pověstech detailně popisuje prostředí a krajinu.

Okolo něho byly nesmírné tloušťky lípy a vysoké jeseny, který stavení to, jako pod křídla mohutnýmá své ochrany mající, bránily a vzdorovaly prudkým vichrům a velikým lijavcům. Pod domem stál starý srub troje poschodí mající. Dole při zemi byla řezárna, kdež v zimě dobytku se fabricírovala řezanka, ale bez mašiny. Na řezárni byla komora, v které buď nedělní šatstvo v truhlách a almarách podivně vykládaných a něco mouky, vajec a těm podobných věcí bylo. Na komoře byl špejchárek, na kterémž obilí zvláštní pro setí bylo. Pod okny z násypu bylo položeno několik tesů se zábradlím na srub do komory, by hospodyně pohodlně do špizírny mohla jíti.⁷¹

Metelka se i přes časté popisné pasáže zaměřuje na jeden hlavní motiv. Děj má vždy místní určení a váže se na postavu. Jak už to tak v pověstech bývá, i zde se vyskytují démonické postavy (Krakonoš, divé ženy, čerti, strašidelné bytosti, ...) i reálné postavy (rybář, sedlák, hospodář, Antoš, Vít, ...) vedle sebe. V pověstech je větší množství postav, které ale autor necharakterizuje. Výjimkou je jen pověst *O Librcolovi*.

69 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 135.

70 Tamtéž, str. 140.

71 Tamtéž, str. 129.

On je dobrotisko a rád pomáhá, jen když může.

Hezký pán to v zelených šatech, kulatý klobouk a za ním několik per.⁷²

Metelka pověsti ozvláštňuje častými promluvami, a právě tím si čtenář lehce postavu zařadí. Většinou jsou jeho postavy kladné. Zaměřuje se hlavně na chudé (sedlák, rybář, hospodář, ...). Žádná pověst není zasazena do určité doby. Není v nich ani odkaz na historickou událost, která by mohla pověsti dobově zařadit. Jaromír Jech píše, že se Metelka zmiňuje v pověstech o tom, co se dělo v Pasekách v první polovině 19. století. Téma pověstí je většinou fantastické (*O Librcolovi, Pověst o diblíku, Povídačka o vodníkovi, Něco o divých ženách, ...*). Metelka se snaží čtenáře pobavit a zároveň poučit. Funkce jeho pověstí je tedy jak naučná, tak relaxační. Ponaučení můžeme jistě vysledovat v pověsti s názvem *Poklad*, kde si žena v závěru pověsti uvědomí, že její syn je mnohem důležitější než zlato a stříbro.

I vezme v náruč dítko a vyskočila radostně ven, aniž ji více lákal lesk zlata a stříbra.⁷³ (Poklad)

Co se týče jazykové výstavby, je na první pohled patrná pestrost vyjádření, užití obrazných pojmenování (metafory, personifikace,...).

Vrub na vrub přehledali všecko, celý dům, ale darmo – kuřátko bylo totam!⁷⁴

„Šplavu,“ to je: z Plavu.⁷⁵

„Kuty šuty šam!“ to je: sněž kyselo sám.⁷⁶

72 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 130.

73 Tamtéž, str. 141.

74 Tamtéž, str. 133.

75 Tamtéž, str. 136.

76 Tamtéž, str. 137.

Lidové povídání doplňuje přímou řečí, která oživí děj.

*„Místa mám dosti pro obilí, kdyby tady bylo žito, tu ječmen, tu hrách,“ a jmenoval druhy obilí a prstem okazoval místa, kde by vysypané mohlo býti.*⁷⁷

K srdci mu přirostly i četné lidové zvraty a přísloví, které prosycují jeho jazyk.

*Ale ta na slovo vzatá nevěděla o ničem.*⁷⁸

Pro svou práci jsem čerpala z pověstí, které sepsal Jaromír Jech jako celek pod názvem *Pověsti a báchorky*. Jedná se konkrétně o pověsti: *O Librcolovi*, *Pověst o diblíku (čili šotku neb hospodářičku)*, *Povídáčka o vodníkovi*, *Něco o divých ženách*, *Poklad*.

4.2.4 Pravdivé příběhy

Kromě pověstí sepsal Věnceslav Metelka pět příběhů, které jsou označeny za pravdivé.⁷⁹ Děj se kupí kolem hlavní postavy, kterou postihne něco zvláštního. V každém příběhu totiž vystupují nadpřirozené bytosti. Autor se ve svém úvodu o nadpřirozenosti vyjadřuje takto:

*Mnoho lidu jest, kteří nadpřirozenou moc připisují přirozené věci aneb od věci bud' jen jednoduché žádají to, co by zázrakem slouti mohlo. Děcko od své pověrečné matky saje takřka do sebe vlastnosti její a těžko bývá převracet, co v přirozenosti se bylo vkořenilo do duše těchto outlých srdcí v mládí jejich.*⁸⁰

Od *Pověstí a báchorek* se liší tím, že se neodehrávají jenom v Podkrkonoší.

77 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 133.

78 Tamtéž, str. 134.

79 Označení Pravdivé příběhy dosadil Jaromír Jech.

80 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 142.

V Reichstadtu na pomezí saském v městě bydlela vdova po krejčovském mistru, která držíc tovaryše řemeslo provozovala, jako se dalo za živobytí jejího muže.⁸¹

Avšak nejvýraznějším rysem odlišnosti je to, že tyto příběhy jsou přímo datovány a někdy je i určená historická událost té doby.

Léta 1811 takřka celý svět byl pobouřen. Neboť Napoleon hodlal celým světem vládnout. Byloť bitev, o kterýchž po mnohá století se bude vypravovat, a mnohá událost až pozdě na světlo vyjde.⁸²

Byloť to léta 1830 a několik, právě měsíce lipna.⁸³

Pisatel popisuje i pocity hlavních hrdinů, což přidá v níže citované ukázce na dramatičnosti.

Mráz projížděl kosti jeho. Již dávno se namáhal ku křiku a volání, ale darmo. Strach jemu zatáhnul hrdlo, bylo mu ouzko, ani dýchat již nemohl. Postava přichází blíže lůžka jeho. V těch největších úzkostech najednou nabude hlasu, křičí, volá, chce utíkat z postele, ale jako přikován jsa nemohl sebou vládnouti.⁸⁴

S některými protagonisty se autor dokonce i znal.

Před několika lety na podzim, bylo tma v noci jako v pytli, já čtu a šla devátá hodina. Byl jsem sám doma. Někdo zatluče, já šel a otevřel. I poznalť jsem mládence, který již okolo třicítky míti mohl. Tento mě snažně prosil, bych byl tak

81 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 149.

82 Tamtéž, str. 148.

83 Tamtéž, str. 142.

84 Tamtéž, str. 151.

*dobrý a s ním šel, jak se říká, na námluvy do Příchovic – tam že má vyhlídnutou Němkyni. Zkrátka jsem mu řekl, že nepůjdu, aby si hledal jiného. Ten odešel a po třech nedělích jistojistě byly svadby. Přived Němkyni a jedním slovem husara.*⁸⁵

Z výše uvedené citace můžeme říci, že se autor snažil čtenáře také pobavit. Vypravování ozvláštňuje promluvami postav.

„Pamatujte se, že Bůh je nad vámi!“

I odpověděl jeden z nich:

*„To nám nepovídej, to dobře víme, že je nad námi. Povídej, kde jsou peníze!“*⁸⁶

Používá spisovnou češtinu a zároveň nářečí, např. *týhoden* (týden), *neřádek* (nepořádek), *mozkovice* (hlava), *zeza* (předložka vyjadřující místo za něčím),...

Jedná se o ryze epický žánr. V závěru každého příběhu je připsán den, měsíc a rok, kdy Metelka příběh dopsal. První sepsal roku 1842, druhý a třetí v roce 1843 a čtvrtý a pátý pochází z roku 1844. Pod označením *Pravdivé příběhy* se konkrétně ukrývá: *Ztráta hrbu aneb ztráta zmužilosti*, *Podivné přirozenosti*, *Sen, anebo opravdivost*, *Mrtvá se vrací*, *Proč byl celý Poniklý vzhůru*. Příběhy jsou dějově jednoduché. Pro přiblížení uvádím stručný obsah alespoň dvou příběhů.

Sen anebo opravdivost?

Příběh vypráví o mladém krejčířovi, který pracoval a bydlel v domě u staré vdovy. Ta vzala mladíka do služby. Záhadný příběh se odehrává přes jednu jedinou noc, kdy se mladíkovi zdá sen. Ve snu viděl dva čerty, kteří se domlouvali, že půjdou postrašit starého vojáka, souseda. Druhý den ráno šel krejčí za sousedem a ten byl po

85 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 153.

86 Tamtéž, str. 156.

té noci nemocen. Krejčí se dozvěděl, že v domě straší a byl si jist, že to nebyl pouhý sen. Od té noci v domě u vdovy už nikdy nespál. Odešel ze služby a vrátil se do své vísky s pocitem, že existuje něco nadpřirozeného.

Mrtvá se vrací

V tomto pravdivém příběhu se Metelka stává přímým svědkem osudu mladíka, jenž se nešťastně oženil. Muž okolo třicítky si bere za ženu Němku. Byla to žena hrubá, silná a nebojácná. Zanedlouho po svatbě se jim narodilo dítě, ale matka v šestinedělí umřela. Brzo nato umřelo i dítě. Muž nechtěl zůstat sám, a tak se opět oženil. Tentokrát s Češkou, mladou a pracovitou ženou. Když manželé spali, vplížila se do ložnice mrtvá bývalá manželka, Němka, a ulehla mezi ně. Tímto způsobem je často chodila strašit. Jak příběh končí, se bohužel nedovíáme. Autor však uvádí dva možné konce, buď se odstěhovala žena i s mužem, nebo odešla sama.

4.2.5 Cesta pražská

Jedná se opět o vzpomínkovou črtu, ve které Věnceslav Metelka vzpomíná na to, jak se po deseti letech vrátil se svým přítelem Hynkem do Prahy. Metelka se v tomto textu stává vypravěčem. Prahu uctíval a vzýval jako hlavní a krásné město.

„Co to?“

„Toť Karolínov,“ byla odpověď.

„Pozdravená budiž, Praho,“ a posmeknul jsem klobouk.⁸⁷

Do Prahy se s Hynkem vypravil 1. září 1842 a strávil v ní tři dny. V jednu hodinu odpoledne se vydali pěšky k Turnovu a odsud pokračovali dostavníkem do Boleslavi. V Boleslavi přestoupili a jeli přes Benátky a Brandejs do Prahy. Z cesty, která byla únavná, nepohodlná a dlouhá, vyprávěl o cestujících, které potkal. Cestou

87 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 60.

do Prahy spatřil krásy Čech, kterými byl okouzlen. Byl to například litinový kříž v Loukově, Kozákov, odkud se loučil s Krkonošemi, Klokoč, Vyskeř, Trosky atd. Dostavníkem přijeli až k divadlu a odsud se vydali na večeři k Vlachovi.

*Byloť skoro devět hodin. My skočíme z vozu a jako na dřevěných nohách přímo k divadlu. Vojáky před ním jsem stát viděl, kočáry a koně, jež čekaly pánů svých od vyražení. Chodíme okolo divadla, posloucháme, pakli zpěvohra čili dramatický kus jest. Tak jsme vypožorovali, že není zpěvohra, a usnesli jsme se, na večeři že půjdeme k Vlachovi, který dobré jelítka čili virstle má.*⁸⁸

Po dlouhém, nočním bloudění Prahou našli nocleh U Třech kaprů. Druhý den ráno se vypravili za krásami hlavního města. Přidal se k nim i starý vysocký purkmistr. Vypravěč byl nemile překvapen a zaskočen shonem, který v Praze panoval, nazýval to *pravým labyrinthem*. Ten den navštívili Hrad, kde se účastnili mše, a České muzeum. Ke své velké radosti zahlédli v Praze i Šafaříka. O této pro vypravěče obrovské události se dále dovídáme i v jeho denících.

*Honem na hrad! Tam byla právě mše jedenáctou hodinu. Tam jsme vykonali krátkou naši pobožnost. Navštívili jsme České muzeum. Bibliotekář Václav Hanka, přívětivý člověk. Nějaké dvě hrabátka ze Lvova byli s ním, mluvili po polsku. Pan Šafařík vyhledával něco ze starých knih.*⁸⁹

V poledne se vydali na oběd do hostince U Modré štiky. Vypravěč si velice pochvaloval místní pivo.

*Praha dávno a dávno se honosí jejím dobrým a výborným pivem. I nám chutnala břichatá baňka studeného jako led.*⁹⁰

88 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 61.

89 Tamtéž, str. 67.

90 Tamtéž.

V této části Prahy byl však pobouřen německými nápisy, které zde dominovaly nad českými. Každý se snažil hovořit spíše německy, což obyčejného venkovana, zatvrzelého vlastence, nenechalo chladným a často se v *Cestě pražské* setkáváme s kritikou, a dokonce i s odporem k německému jazyku. V tomto svém názoru a postoji potkal druhá, vlastence, který byl stejně tak velký Čech jako on. Seznámil se s ním a získal od něj mapu s popisem.

„Co to?“ *podívám se, an vidím za sklem Lebozpyt, to je mapu.*

„A neznáte to?“ *táže se on.*

„Neznám. Co stojí popis a mapa?“

„Půl stříbrného zlatého,“ *odpověděl.*

„Zaopatřte mi to, s radostí to zaplatím.“

*V okamžení mi to podává, peněz ale mermomocí ode mě vzít nechce.*⁹¹

Odpoledne toho samého dne se vypravěč s Hynkem vypravili na návštěvu k profesorovi a jeho rodině a ten samý večer šli společně do divadla. Noc na druhý den, tedy 3. září, strávili opět v hostinci U třech kaprů. Časně ráno se vydali dostavníkem k domovu. Vypravěč opět detailně popisuje cestu domů. Přijeli do Turnova a odtud zamířil s Hynkem a vysockým purkmistrem k domovu. V Semilech je purkmistr opustil a oni zavítali do hostince jménem Ráj. Vypravěč doprovodil Hynka domů a do Pasek se vydal sám. Unavený a zesláblý muž přišel domů s láskou ke své vlasti a byl hrdý na to, že je Čech.

Věnceslav Metelka *Cestu pražskou* dopsal 8. listopadu 1842. Začal odchodem z domu, poté následovaly dny strávené v hlavním městě a v závěru se pisatel šťastně vrátil do své rodné vsi.

*Děti mě doma vítaly jako poutníka z Mekky.*⁹²

91 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 69.

Chronologicky popisuje dny strávené v Praze a velkou pozornost věnuje i popisu cesty do hlavního města. Opět se u něho projevuje potřeba vše detailně popsat a podat čtenáři jasný a autentický pohled. Používá jak spisovného jazyka, tak nářeční mluvu. V textu se objevují také německé výrazy (*Handelsmann*, *passiert*, *fort*, *Übungy*,...). Vyprávění ozvláštňuje přímou řečí a dialogy.

„Já nedám,“ odtuším.

Hynek ale dal. My vstali, myli se, modlili, strojili a já byl připraven k odchodu. Hynek ještě bos. Já se smál, a on byl smutný. Praví:

„Což do toho sám čert musil –! Pekelný chlap, snadno-li mně nemůže s botama prchnout? A já jsem tu bos. Chlapa neznám, boty mám pryč!“

Já se smál.

„A co s tou zásobou potravy, co v šátku máme? Sněžme to!“

„I ano.“⁹³

Jedná se o vyprávování (črtu), které je velice příjemné, jednoduché a čiší z něho láska k vlasti a ke svému příteli.

A já až podnes a do smrti nezapomenu na cestu, kterou jsem konal s mým nejvěrnějším přítelem Hynkem. Přál bych, by i mé děti měly takového důvěrníka, který by je tak jako on mě považoval. Za to jemu přeji, by se jemu dobře až do nejdelší smrti vedlo.⁹⁴

92 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 78.

93 Tamtéž, str. 64.

94 Tamtéž, str. 78.

Črta je opravdu jednoduchá a místy se v ní objevuje i písmákův humor a smysl pro detailní popisnost. Prostřednictvím detailních popisů určité úsměvné historky, dokáže vykouzlit čtenáři úsměv na tváři.

*Tu teprv je podívání! Ten se klátí jako židovský rabín, až druhému vrazí hlavou do jeho. Procitnou oba, a neřeknou si nic. Podívají se ospalýma očima na sebe a dřímají dál. Kdo to nikdy neviděl jako já, ten může časem puknout smíchem. Někdy se zdá, že jeden nebo druhý oknem ven vypadne. Pak ve dne vidět spící lidi, jaké obličeje dělají, to je k popraskání. Ten má ústa otevřená, jiný je zaškmouřený a tak dále.*⁹⁵

Na této citované ukázce si můžeme všimnout, jak výborně dokázal Metelka sáhnout pro dané slovo, aniž by to skřípalo nebo vypadalo strojeně ...*klátí se jako židovský rabín...* Dokonalé přirovnání, které nás utvrzuje v tom, že Metelka byl vynikajícím pisatelem. Měl cit pro vykreslení dané situace a schopnost pobavit čtenáře i dnešní doby.

Věnceslav Metelka v tom samém roce (1842), ve kterém sepsal *Cestu pražskou*, napsal ještě jednu vzpomínkovou črtu, *Bál v Návarově*.

4.2.6 Bál v Návarově

Věnceslav Metelka se zde opět stává vypravěčem. Vypráví o bálu v Návarově, kde hrál na basu. Vzpomíná na cestu do Návarova, na samotný bál a na cestu domů.

95 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 54.

*Nevyspalí, umučení, špatná cesta, basa jako hora. Ó, těžce se mi to šlo, z mrzutosti. Každý šel takřka říct sám pro sebe, já jako svatý Martin pozadu. Bolest v nohách, v zádech, ramena. Dotáhl jsem se až na Tomášova vrcha ke kříži. Na kámen basu a oddychám, odpočívám. Lidé mimojdoucí litovali mě a skutečně já byl k politování, neboť se mně plakat chtělo.*⁹⁶

V této vzpomínkové črtě je důležitější než samotný obsah způsob vypravování, jazykové prostředky a další specifické rysy, které Metelka používá. Je zde velice zřejmý vliv německého prostředí. Objevují se zde slova jako: *Gerstl, adjunk, Werkmeister, lustr, cvibach,...* Věnceslav Metelka opět skloubil jak spisovný jazyk, tak dialekty, a tyto dva jazykové systémy jsou ještě obohaceny o germanismy. V popisných pasážích používá slovní humor.

*A již fráček, vesta, slintáček a ostatní cáří leželo na stole a on se připravoval k operaci, jako by si chtěl nechat hlavu amputýrovat. Mladík zkroušeně přišel, vázal, napínal, rovnal, hladil, a konečně když se panáček ke mně otočil, viděl jsem, jaký hrozný dvě mašle má pod krkem, že ani kdybych si zástěru na krk zatočil, nemohly by být větší.*⁹⁷

Vypravěč seznamuje čtenáře se sociálním prostředím a zázemím, kde se na jedné scéně objevují lidé z různých sociálních vrstev (př. muzikanti – spíše Češi, služka, cikánka, panští úředníci, lesník, poklasný, šafář, pan důchodní).

96 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 90.

97 Tamtéž str. 81.

*Pan podstarší nenechal se pobízet, nosil pořád a ti chlapi táhli, až se mohla u Limburka suchá lípa zelenat. Kde se pije, tam se mluví. V kožichách dostávali kuráž. Pan duchovní je z té vesnice rodilý co šafář. Kancalářský odtamtud' co řezáč, chodili spolu do školy, jenže ten doštudoval k řezačce a ten do archívu. Netrvalo to ani hodinu a bylo to všechno ty a ty, bratře a bratře!*⁹⁸

Celá črta je tedy míšení různých vyjadřovacích prostředků a postav z různých sociálních vrstev. Vyskytuje se v ní také mnohé z muzikantského umění.

*Pravím Bachtíkovi, že bývá způsob, nějakou hodnou ouverturu bychme dělali. Srazili jsme se a vezmem foukací stroje a začnem Montecchi a Capuletti.*⁹⁹

Věnceslav Metelka sepsal v následujícím roce, v srpnu 1843, další vzpomínkovou črtu, tentokrát opět z bálu, a nazval ji *Bál v Potočníku*.

4.2.7 Bál v Potočníku

Bál v Potočníku také není důležitý po své obsahové stránce, ale svou zvláštnost a svůj význam nabírá v oblasti formální. Jediné, co stojí za zmínku z obsahového hlediska, je fakt, že muzikanti z Vysokého a z Pasek byli známí v širokém okolí. A i „páni“ z daleka si je zvali, aby jim zahráli. Dokonce pro ně poslali posla, aby je povolal.

*Upachtěný, udýchaný, upocený přišel posel z Jedlolesí, z továrny od pana oučetvedoucího, k pomocníkovi školnímu na vzorné škole pracujícímu v městě Vysokém. Psaní odevzdáváje, rád by byl odpověď z obličeje přečtl, a opět o závod s větrem pádil pryč.*¹⁰⁰

98 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 88.

99 Tamtéž, str. 87.

100 Tamtéž, str. 91.

Po formální stránce je to text, který nám Metelku představuje jako výborného vypravěče. Opět vše detailně popisuje a čtenáři se správně může zdát, že mu neunikla ani jedna maličkost.

Mužští ve frakách, které se nezapínají, jen na jediný knoflík. Ale to je knoflík! Blysknavý a jako dvoukrejcarák veliký. Některý by rád měl pod nosem vousy, a ony mu nerostou. Popotahuje jich neustále. Bylť tam jakýsi rozcuchanec. Hlavu a vlasy jako věrtel, brejle na nose, na bradě štětku, fučel jako půlnoční vítr.¹⁰¹

Z citované ukázky je patrný slovní humor, který i zde používá. Pisatel skloubil nářečí, lidovou mluvu, spisovný jazyk, a to vše ještě doplnil o výrazy z hudební terminologie. V této črtě se více než jinde objevují slova z oblasti hudby (*basa, štemovat, šmytec, jedna osmina tónu, marš, akord do D, kvarteto do A, kadence do E, mazur, polonéz, kvadril,...*). Výrazným jazykovým rysem jsou germanismy, které jsou zastoupené ve velké míře. V německém jazyce se vyskytují celé věty a pokřiky.

Schau, dass du auch einmal liederlich bist!

Repete, Repete!¹⁰²

Touto črtou skončily jeho pokusy o samostatné texty a přišel rok 1844, kdy se Věnceslav Metelka na jedenáct let odmlčel. Po této dlouhé pauze se už nesnažil o žádný samostatný literární útvar. V roce 1840 však ještě sepsal své cesty, které podnikl do Hejnic, a to je poslední jeho ucelený text, o kterém se zmíním.

101 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 100.

102 Tamtéž, str. 101.

4.2.8 Cesty do Hejnic

4.2.8.1 Cestopis jako žánr

Cesty do Hejnic jsou žánrem cestopisné črty. V první polovině 19. století se tento žánr vyskytoval velice často. Je budován na dynamické osnově. V cestopisech je nejdůležitější motivace cesty. Jedná se o výjimečný žánr, neboť reflektuje přímou zrakovou zkušenost a předkládá emotivní a poznávací zážitek. Hodnota cestopisu závisí, jak na atraktivitě procestovaného země, tak na dispozicích tvůrce (rozhled, temperament, zájem,...). Lidé rádi pořádali různé cesty a poutě. Oblíbené bylo cestování v kolektivu. Cestopisy se publikovaly vesměs časopisecky a byly psány ve formě deníků nebo dopisu příteli. První český cestopis byl napsán v letech 1815–1818, jedná se o *Cestu do Itálie* od Matěje Miloty Zdirada Poláka. Ve 20. letech nastala změna v oblasti cestopisných námětů, která úzce souvisela s novou etapou národně obrozeneckého procesu. Zavazovala české spisovatele, aby cestovali po Čechách a psali cestopisy z Čech. Nejstarší cestopis v tomto duchu představuje text Josefa Myslimíra Ludvíka, a to *Myslimír po horách krkonošských putující*. V této době bylo možno vymezit tři linie cestopisného žánru. Jednalo se konkrétně o cestopisy sentimentální, cestopisy vlastenecké a třetí typ cestopisu 20. let představovala práce Michala Silorada Patrčky, která vyšla s názvem *O krkonošských horách*. Cestopis je výjimečný tím, že autor byl první v české literatuře, kdo si všímal sociálního aspektu života lidí. V následujících dvou desetiletích se cestopisný žánr dále proměňoval. Změny souvisely s proměnou podoby národně obrozeneckého hnutí. Autoři se začínali zajímat o povahu Čechů, sledovali kulturní život, výchovu a vzdělání české mládeže a zásluhy duchovenstva o národní obrození. Objevovalo se v nich i negativní hodnocení. K tomuto způsobu tvorby se nejvíce blížil i Metelkův cestopis. Kromě cestopisu a cestopisných črt,

které tvořil Karel Hynek Mácha – *Pouť krkonošská*, Josef Kajetán Tyl – *Pomněnky z Roztěže* a taky Karel Havlíček Borovský – *Obrazy z Rus*, vznikaly i cestopisné fejetony.¹⁰³

4.2.8.2 Cestopisné črty Věnceslava Metelky

Metelka byl sám účastníkem a všímavým pozorovatelem. Ve svých poznámkách se zmiňoval o třech cestách, které podnikl do Hejnic. První podnikl v srpnu roku 1837, druhou v červnu 1838 a třetí v srpnu 1840. Vycházel vždy z Pasek. Jeho věrným společníkem byl kantor pasecké školy, Josef Šimůnek. Na druhé cestě je ještě doprovázel Hanza (známe jen jméno, více se o něm nedovídáme). První cesta vedla z Pasek do Polobného, do Weissbachu¹⁰⁴ a skončila v Libverdě. Během druhé cesty se zastavili ve Weissbachu, odkud pokračovali do Frýdlantu a potom se vraceli zpět do Weissbachu, kde přespali. Druhý den se vydali do Hejnic a pak zpět domů, do Pasek. Třetí, poslední a zároveň nejdelší cesta, vedla z Pasek do Weissbachu. Druhý den ráno se vydali do Hejnic, odtamtud přes Frýdlant do Libverdy. Dále se vypravili přes Nové Město k Strassbergu, překročili pruské hranice a pokračovali do Flinsbergu. Zpět se vraceli přes kopec Kampf do Velké Jizery, odtud do Malé Jizery a dále pokračovali do Buchbergu¹⁰⁵ a na Polabí a odtud do Pasek. Většinou byla první zastávka ve Weissbachu, kde cestovatelé nocovali. Vypravěč, kterým je opět sám Věnceslav Metelka, nás seznamuje s ubytováním a detailně popisuje vzhled místnosti.

103 Srov. KUSÁKOVÁ, L.: Český cestopis v časopisech 20. let 19. století. *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*, str. 112.

104 Bílý Potok.

105 Bukovec.

Pokoj dost prostranný, stůl prostěradlem krytý, na nějž hospodská postavila svíci, a spěšně se odstranila. V cizině rád si všeho povšimnu a také i tudy mi snad mnohý z čtenářů odpustí, když řeknu, že jsem svíci do ruky vzav po pokoji se otáčel. Nade stolem na zdi visely krásné opakovací hodiny, hedvábná nitka visela od nich dolů, za kterouž jsem popotáhl a nechal opakovat čtvrt a jedenáct hodin. U oken byly bílé zástřeny, do pozlaceného kruhu v ruce byly zastrčeny, na okně byla modlicí kniha se zlatou ořízkou na krásném papíru tištěná, v černém safinátu vázaná, navrchu obraz ukřižovaného Spasitele, stříbrný, as dva coule dlouhý. Z druhé strany za sklem na zdi několik vycpaných, a sice uměle, ptáků, jako straka kost hlodající, malá sýkorka housenku v zobáčku a tak dále.¹⁰⁶

Jejich další pravidelnou zastávkou byly Hejnice, kam přicházeli na bohoslužbu, což bylo hlavním cílem cesty. Z Hejnic vypravěč věnuje nejvíce prostoru popisu osob, jejich oděvu a sociálnímu postavení.

Přijde nahoru do zámku člověk hezky oblečený a za ním šest ženských, stáří jejich bylo od patnácti až do devatenácti. Klobouky, flóry, zápony, zlaté prsteny, náušnice, a co na nich, vše prozrazovalo vyšší stav.¹⁰⁷

V druhé a třetí cestě putovali až do Frýdlantu, kde si hlavně chtěli prohlédnout starobylosti a zámek. Poslední cestu protáhli až za hranice, ale s jakým úmyslem putovali tak daleko, se bohužel nedovíáme.

Vypravěč jmenuje místa, zajímavé objekty, historické i zeměpisné pozoruhodnosti.

Nové Město leží v krásném místě a nedaleko jsou hranice pruské, kteréž jsme také i překročili, a přijdouce do Strassbergu, hned jsme pintou ovesného piva byli uvítáni.¹⁰⁸

106 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 116.

107 Tamtéž, str. 121.

108 Tamtéž, str. 124.

*Táhli jsme do Flinsbergu, jsouť tam lázně jako v Libeře a kyselka ostřejší, víc přísady železovité.*¹⁰⁹

Jazyková stránka je obohacena superlativy typu *znamení, ohromné, krásné,...* Črty jsou ozvláštněny také přímou řečí.

„*Jste také Čech?*“

„*Ovšem,*“ *odslovím.*

„*Čekáte na českého duchovního?*“

„*Čekám,*“ *odpověděl jsem.*

„*Odkudpak ale také jste?*“

„*Od Vysokého,*“ *pravím jí.*¹¹⁰

Z výše uvedené citace je patrné, že se Metelka obrací k lidem, navazuje s nimi kontakt – dialog. Jeho cestopisné črty jsou subjektivně zabarvené a objevují se v nich osobní zážitky z cest.

*Tam jsme byli vlídně přijatí a mně obzvlášť zachutnala jakási španělská hořká, která mi při půlnoci opravdu hořký čas působila.*¹¹¹

*Ó jaká to památka ze starobylosti, uvaž, Slovane!*¹¹²

*Opravdu, takového houslistu jsem ještě nikdy neslyšel, tak nenuceně, tak zřetelně, líbezně a krásně, není na celém okolí žádný.*¹¹³

109 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 124.

110 Tamtéž, str. 111.

111 Tamtéž, str. 120.

112 Tamtéž, str. 121.

113 Tamtéž, str. 123.

Cestopisné črty Věnceslava Metelky jsou narativní povahy, převládá v nich epičnost a zážitkovost. Figurují v nich místní jména a reálie (lázně, zámek, kostel, kopec,...).

Metelka je všímavý pozorovatel. V závěru cestopisů uvádí, že je velice rád za tyto cesty, že něco viděl a zažil.

Kdo se ale doma válí, peníze skládá, je půjčuje a bohatne očíhledě, ještě lepší má a lidé sobě jej více váží nežli toho, kdo něco v hlavě má a nic v kapse. Co prospějí vědomost a umění tomu, jenž žádný peněz nemá? Zdali sobě jej lidé všimnou, když přes celý čas ani desetník nerozmění? Věru zůstane pozadu. Lakomec ale s penězi doma sedící, ten jest od lidu vážen a od mnohých nenáviděn. Do očí chválí, po straně haní.¹¹⁴

114 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 125.

5 Ohlasy Metelkovy tvorby

5.1 Zapadlí vlastenci

Roku 1892 začal ve Světozoru vycházet román Karla Václava Rase *Zapadlí vlastenci*. Nejdůležitějším pramenem mu byly nevšední deníkové záznamy i rozsáhlejší črty o strastech a radostech života venkovského lidu, které sepsal Věnceslav Metelka. Ve Světozoru představil Rais Věnceslava Metelku pouhými iniciálami. Teprve v pozdějších vydáních se objevilo celé jméno, a to Václav Metelka, jak to udávala matrika. I přesto, že Metelku v prvních vydáních románu Rais utajoval a uváděl jej pouze pod šifrou V. M., zachránil jej před zapomenutím a objevil ho pro širší veřejnost. Neuváděl ani přesný název horské lokálie. Chtěl tedy Karel Václav Rais upozornit na hlavní zdroj svého díla nebo ne? Proč ze začátku osobu Věnceslava Metelky ukrýval pod iniciálami?

Dnes těžko soudit, s jakým úmyslem, to tak Rais napsal, ale hlavní je, že díky jeho *Zapadlým vlastencům* se na osobnost, která byla nerozlučně spjatá s lidem svého horského kraje i celé naší vlasti, nezapomnělo.

Krkonošský můj příteli zvěděv, že se připravuji napsati historii ze staré školy české, zapůjčil mi zápisky horského písmáka Václava Metelky, nyní již dávno zesnulého, jenž za mladých let býval školním pomocníkem na horské lokálii, později rolníkem a houslařem v Pasekách u Vysokého nad Jizerou. Mezi rodinnými, mravokárnými, hospodářskými i kantorskými poznámkami denními našel jsem tam též hojné vlastenecké výlevy a stesky, črty z tehdejšího života vůbec a z kantorského zvlášť, jež se mi vroucností i pravdivostí svou a bohatými detaily dobovými výborně hodily. Připomínám to pro památku onoho zvěčnělého horského vlastence.¹¹⁵

115 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 10.

Tímto prohlášením začíná Raisův román. *Krkonošský můj příteli* – koho Rais myslel? Kdo mu zapůjčil zápisky Věnceslava Metelky? Jaromír Jech zmiňuje a jako možného adepta navrhuje Františka Mařatku. Mařatka byl vysocký rodák a bývalý kantor v Pasekách nad Jizerou. Byl to Raisův přítel a o dva roky starší kolega. Ale on to být nemohl. Koncem února 1883 přešel pracovat jako správce školy do Staré Vsi. V tomto roce ještě určitě Karel Václav Rais nepřemýšlel o napsání *historie staré školy*. Tento úmysl pojal přibližně o pět let déle, tedy v roce 1888, kdy už v Pasekách nad Jizerou učil Josef Dlabola z Jilmu u Jilemnice. Josefa Dlabolu zajímaly staré kalendáře, které bývaly často jediným rodinným zápisníkem. Chodíval v Pasekách od chalupy k chalupě a tyto kalendáře si vypůjčoval. Jednou odpoledne zavítal i do chalupy s číslem popisným 89, kde už po Metelkovi zůstali jenom vnuci. Odtud si Josef Dlabola odnesl velké množství kalendářů a poznámek. A jak se k tomuto bohatství tedy dostal Karel Václav Rais? Bylo to přesně v první polovině měsíce srpna roku 1890, kdy se ve Vysokém nad Jizerou v hostinci u Lantverů (Mařatků) konalo setkání učitelů ze širokého okolí. Samozřejmě zde nechyběl ani Josef Dlabola a ani Karel Václav Rais. Beseda se soustředila na staré učitelské pomocníky. Kantoři vyprávěli své historky, a jak se tak povídalo o preceptorech, přišla řada i na Věnceslava Metelku a hlavně na kalendáře, které Josef Dlabola objevil u Metelkových vnuků. Jelikož Karel Václav Rais už byl rozhodnut psát *o historii staré školy*, projevil o kalendáře značný zájem. A tak se mu postupně od Josefa Dlaboly přes Františka Mařatku dostaly všechny Metelkovy zápisky do rukou. Z písmákových Pasek se zrodil obraz románového Pozdětína. V současné době se nám tedy představují dvě hlavní složky textu, a to Metelkovy deníky a Raisovi *Zapadlí vlastenci*. Jak moc čerpal a kolik se toho do *Zapadlých vlastenců* z Metelkových deníků dostalo? O množství výpůjček se zmiňuje v dopisech Bohdanu L. Tyšlerovi, v listu Bohdanu Mečřířovi a nakonec v dopisu Josefu Metelkovi.

*Našel jsem hodně ze života preceptorského a některé pěkné fráze z hor. Jinak ovšem jsou všechny figury tam vystupující a celý děj dílo moje.*¹¹⁶

*V Zapadlých vlastencích je mnoho z vlastních zkušeností, ledaco – ovšem zpracováno – ze zápisků Metelkových. Abych podal příklad. V Metelkových zápiskách stojí? „Mlynářka z hořeného mlýna tančila a pila jako mužský.“ Z toho povstala Žalačka. Metelkův preceptorský deník dal základ i ke kantorovu deníku.*¹¹⁷

*Když jsem psal knihu Zapadlí vlastenci a vypravoval jsem o panu kantorovi Čížkovi, myslel jsem na Vašeho dědečka, ačkoli samostatným kantorem nikdy nebyl, ale jenom nějaký čas učitelským pomocníkem a později i toho nechal.*¹¹⁸

Tímto způsobem se *Život školního pomocníka* promítl v Raisových *Zapadlých vlastencích*. Rais si ho sladil s ideově obsahovým záměrem díla. Ale nejenom *Život školního pomocníka* vstoupil do *Zapadlých vlastenců*, další ještě větší celek je *Cesta pražská, Bál v Potočníku* i *Bál v Návarově*. Prvky z popisů obou bálů se navzájem prolínají, nakonec však dominují motivy z *Bálu v Potočníku*. Rais nám předkládá text s lidovým a folklorním nádechem, který je ostatně blízký i v jiné jeho tvorbě. Čerpal taky z *Pověstí a báchovek* a s nepatrnými obměnami převypravoval jednu z povídek o divých ženách. K těmto epickým skladbám je nutné ještě přičíst *některé pěkné fráze z hor a hojné vlastenecké výlevy a stesky*.

Cílem Raisova románu bylo ukázat světu ideální lidské spolužití a apelovat tím na vzdělance své doby, aby se začlenili do lidového kolektivu. V jeho románu jsou minimální konflikty a maximální vstřícnost a láska venkovského lidu. Ale skutečnost ve starých časech byla odlišná, jak se dočítáme z deníku Věnceslava Metelky. Nebylo ani stopy po všestranném a upřímném bratříčkování mezi

116 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 9.

117 Tamtéž.

118 Tamtéž.

preceptorem, kantorem a farářem. Naopak. Bylo mezi nimi skryté napětí, i když si navenek všichni říkali vlastenci. Věnceslav Metelka sám popisuje, jak školní pomocník dlouhá léta čeká na smrt učitele, jak jeden duchovní je proti druhému, jak usiluje o lepší faru.

V neposlední řadě Rais zobrazuje v románu *Zapadlí vlastenci* bídu kantorského života, jak preceptora Čermáka, tak principála Čížka. A také sílu stále preceptořit a nevzdávat se.

5.2 Raisovi Zapadlí vlastenci

5.2.1 Karel Václav Rais

Karel Václav Rais se narodil 4. ledna 1859 v Lázních Bělohrad, které leží u Nové Paky. Od svých dvanácti let studoval reálku v Jičíně. Právě Jičínsko se pro něj stalo inspirací pro jeho tvorbu. Ve společnosti působil plaše a zdrženlivě. Během čtyř let vystudoval učitelství a od svých osmnácti let působil jako učitel v Trhové Kamenici a později v Hlinsku.

*Přišel tu z bídy do bídy. I tu totéž, co doma: dření, chudoba, lid zamlklý, práci shrbený, zanedbaný.*¹¹⁹

Vykonával učitelské zkoušky, aby mohl vyučovat češtinu, dějepis a zeměpis na měšťanských školách. S iniciativou a pokorou vykonával učitelské povolání. Podílel se i na osvětové činnosti, psal články do pedagogických časopisů, působil v několika spolcích, hodně přednášel a psal do regionálních novin.¹²⁰ V době pobytu v Hlinsku se seznámil s Marií Hroznou, kterou si vzal za ženu. Měli spolu dvě dcery, Marii a Doubravku.

119 FRIČ, J. *Karel V. Rais*, str. 1.

120 PRCHAL, Z., HLADKÝ, M., FRIEDRICHOVÁ, H. *Život a dílo Karla Václava Raise*, str. 10.

Podkrkonoší a Hlinecko se staly hlavním dějištěm jeho prací. Byl velmi spjat se svým rodným krajem i městem. Výborně popisoval to, co viděl kolem sebe. Odhaloval a popisoval bídu a příkoří, jež jsou páchany na vesnickém lidu. Přínosem jeho děl bylo hlavně uvědomění si nespravedlnost hospodářských poměrů. Rais se domníval, že prostředkem k odstranění bídy venkovského lidu je výchova a vzdělání. O výchovu se dle Raise měl starat nějaký dokonalý jedinec, nejlépe venkovský učitel nebo kněz.

Touha být co nejblíže kulturnímu centru ho vedla přes Hlinsko do Prahy, a proto tam v roce 1887 odešel.

*Několik let již žije v Praze na odpočinku svým tichým, skromným životem; věnuje se literatuře a stýká se jedině s hrstkou literárních přátel.*¹²¹

Rais se stal ředitelem měšťanské školy na Vinohradech. Zemřel 8. července 1926 na Královských Vinohradech.

5.2.2 Žánr

Zapadlí vlastenci jsou realistickou idylou. Idyla je básnický žánr s námětem z venkovského prostředí s krajinomalebnými popisy. V *Zapadlých vlastencích* není nouze o oslavu přírody a přítomného okamžiku.

Vzdálenější lesy smrkové stály tiché, černé; světlešedé kmeny jejich se přímily jako vojáci. Paseka, sluncem plně ozářená, byla zlatě zelená a srovnána jako přistříhaná paruka, jiná, vedle, šedivá, řídká a všelijak zčeřena. Z černých dálav lesních vynikaly světlezelené, čepýrnaté modříny i velmi světlé, rozlehlé buky. Na

121 FRÍČ, J. *Karel Václav Rais*, str. 2.

*stráni, porostlé sivou travičkou, hrbily se balvany, povlečené zeleným mechem a žlutým lišejníkem, kolem nich se plazilo jalovčí, mladistvé jeřábky i osamělé smrčky. V příkopě kolem lesa svítil rozchodník i svízel, voněla mateřídouška.*¹²²

Realistická idyla je žánr, který se v české literatuře začal používat v 19. století. Velice brzy si získal nebývalou čtenářskou ozvěnu a oblibu. Nejprizmatičnější je pro idylu to, že nezná všední život, tj. nazírá ho a představuje jako samu esenci bytí.

*Zatímco jinade může být všednost obnažována, v idyle se eufemizuje a sublimuje.*¹²³

5.2.3 Doba a místo děje

Román *Zapadlí vlastenci* je zasazen do doby národního obrození. Jedná se o příběhy prostých lidí, kteří žijí v době Jungmanna, Tyla, Čelakovského. Konkrétně jsou to 40. léta, do kterých nám Karel Václav Rais dává prostřednictvím *Zapadlých vlastenců* nahlédnout.

Dějištěm románu je drsná horská krajina na Vysocku, konkrétně Paseky nad Jizerou, které se skrývají pod označením Pozdětín.

*Krkonošská obří hradba byla úplně v šedu, bližší lesy, bílé a zachmuřené, stály mrtvě. Ve výši, daleko na severozápadní obrubě obzoru, vyčníval vrchol příchovické bílé věže kostelní s temnější střechou.*¹²⁴

122 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 220.

123 BACHTIN, M. M. *Román jako dialog*, str. 347.

124 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 11.

„Nejspíš – inu, vesnice je dost veliká, podívejte, kam se až rozběhla!“ a sedláček krouže bičem ve vzduchu, ukazoval rozsáhlost Pozdětína. Vesnické domky sbíhaly se stráně do dolu a poslední stál až pod samým poledním úbočím, s něhož právě sjeli a jež bylo jediný, hustý, jehličnatý les.¹²⁵

5.2.4 Shrnutí

V této kapitole se pokusím shrnout a blíže přiblížit souvislosti mezi *Zapadlými vlastenci* a Metelkovými texty. Román *Zapadlí vlastenci* se odehrává během jednoho roku. Tato idyla se prosadila mezi základní díla národní literatury. Autor svůj popis nového díla uzavírá hodnocením, že jde o dobrou knihu pro lid.

*Jest to pěkně vypravovaná povídka se zevnější fakturou popisnou a detailovou dosti realistickou, ve své vnitřní koncepci však dle starých stříhů pracovaná, apelující tu na sentimentálnost, tu na vlasteneckou strunu čtenářovu, tu zas na jeho touhu po šťastném a všeobecně uspokojujícím konci knihy.*¹²⁶

Když se začteme do Metelkových črt a poznámek a do Raisových *Zapadlých vlastenců*, zjistíme sami míru výpůjček. Někdy čerpal doslovně, jindy jen do určité míry. Někdy se zastavil jen proto, že si uvědomoval, jaké společenské rozpory by mohly po vydání románu nastat. Například, když byla v zimě bída a lidé neměli co jíst, spokojí se principál Čížek v *Zapadlých vlastencích* s konstatováním, že v zimě byla bída, proto mnoho dětí musí příst, aby aspoň v neděli viděly chléb, který celý týden nevidí. Pasecký preceptor zajde ve svých poznámkách mnohem dál. Obžalovává celý systém, obrací se proti úřadům a jeho kritika sahá přes kněžnu až k císaři.

125 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 13.

126 VODÁK, V. K. V. Rais. *Zapadlí vlastenci*, str. 466.

Karel Václav Rais se nejvíce inspiroval v zápiscích Věnceslava Metelky, například v otázce českého uvědomění a nechutí ke všemu německému se bezprostředně nechal vést rukopisným textem Metelky. Dokonce je akcentoval ve vložených zápiscích, nazvaných *Život školního pomocníka Věnceslava Čížka v Pozdětíně*. Autor předlohu doplňoval a rozšiřoval v zájmu epické šíře, konkrétnosti a věrohodné plastičnosti obrazu a také ideové aktuálnosti.¹²⁷ Pro názornost porovnáme jednu paralelní pasáž:

Metelka:

Život školního pomocníka

Ničeho jsem se nenadál, an

můj otec, přijda z týdenního

trhu z města, přinesl dře-

věnou abecedu, kterou co

vzácný klenot obdržel, jí so-

bě vážil, to jest notabene,

pokudž na ní se vyučovat

*nezačalo.*¹²⁸

Rais:

Zapadlí vlastenci

Ale neštěstí nechodí po ho-

rách, nýbrž po lidech! Bylo

to takhle ke konci zimy,

když tatínek přišel z měst-

ského jarmarku a místo

preclíku, který mi jindy no-

síval, podal mi abecedu čili

písmenu. Byla krásná: na

líci bílá jako sníh na našich

Krkonoších, na rubu mod-

ře nabarvena; držadlo měla

jako podle míry mé ruky,

127 Srov. JANÁČKOVÁ, J. *Román mezi modernami*, str. 80.

128 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 21.

a když jsem ji sevřel, zrovna

jsem cítil, jak by se jí plácalo.¹²⁹

Karel Václav Rais oživuje vyprávění přímou řečí. Tyto promluvy celou pasáž zdůrazňují a „hrdinu“ uvádějí do podobně harmonického souladu a přejícího obdivu okolí, jaké obklopují Karla Čermáka v románě jako celku.

Velice patrná je inspirace u samotného Věnceslava Metelky jako člověka. Karel Čermák je obětavý, hodný, moudrý a vzdělaný muž. Zapojuje se do dění v horské vsi a nachází v ní jistotu a štěstí. S Věnceslavem Metelkou se shoduje jak ve vzhledu, tak v povaze (rozpuruplnost, vlastenecké cítění atd.).

Autor text ideově aktualizoval. Konkrétně se jedná o vlasteneckou aktualizaci. Vlastenectví se projevuje úctou k mateřskému jazyku, láskou k Praze, k písni a k hudbě, věrností k rodné zemi. Lze to demonstrovat na pasáži o cestě do Němec.

Metelka:

*Po půlnoci vypravili jsme se
na cestu, a než slunce vychá-
zelo a zlatilo hory, my již
dvě míle měli ujíté...*

*Hospodyně mě hned uvítala
německým jazykem a koco-
vala do mě, až mi bylo smut-
no. Zdálo se mi, že není
možné, bych i já také němec-*

Rais:

*Byly dvě hodiny s půlno-
ci, když mě probudili, abych
se strožil na cestu. Nechtě-
lo se mi z peřin... Byli jsme
pod horami, Němce jsme
měli zrovna na zádech, pro-
šel jsem hezký kousek země
a byl jsem zvyklý ledačemu
– ale tam se mi nechtělo.*

129 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 48.

ky se naučil...

*Ty jejich krátké, oknoflí-
kované kamizoly, sametové
vesty, brslenky, úzké vysoké
holínky a širáky se štrapci se
mi nikdy nelíbily, a když
jsem slyšel tu jejich křapa-
vou a hrkavou řeč...*

*Vídal jsem také formany
z horských továren, ... vy-
hlíželi tak hloupě a líně!*

*Jediná muzika mě držela...
starý hudebník od vojen-
ské kapely ... hovořil také
po česku. Jenom jemu, té
duši muzikantské děkuji, že
jsem mezi Němci vydržel ne
rok, ale dva roky! ... Letní
toulky s kapelou se mi tuze
líbily, takže bych byl rád je-
ště zůstal, ale Němkyňka
musela domů, a tatínek*

...

*Na domov ani pomyšlení!
Otec dvakrát přišel, bych již
domů šel, já ale chuti neměl.
Mně se líbil obzvlášť život
svobodný, jaký jsem vedl.*

...

*Nešlo to. Z němec jsem mu-
sel domů. Plakal jsem já
a moji známí pro mě...*¹³⁰

130 JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*, str. 27–29.

*přišel i pro mne.*¹³¹

V této ukázce Rais vyhrotil národní cítění své postavy protiněmecky, což v zápiskách Metelky nebylo. Češství je v románu vyjádřeno spíše negativně, nechutí k německému, kterou u Raisova hrdiny vyvolával každodenní kontakt s německým obyvatelstvem v sousedství. Hrdina tuto nenávist překonával pouze z povinnosti a z lásky k hudbě.

Na dalších mnoha místech v románu je znázorňována citová příchyllost k vlasti, k českému jazyku a ke kultuře. Tedy vlastenectví ve svém kladném a tvořivém smyslu. Nejsilněji je toto vlastenecké cítění vyjádřeno v cestě Pozdětínských do Prahy. I pro tu známe literární pramen, jedná se o Metelkovu *Cestu pražskou*. V Raisově románu nabylo setkání venkovanů s Prahou citový patos národního uvědomění.¹³²

„A celá Praha – jenom se na ni podívejte, jak tu v tom modru stojí –,“ všecek se chvěje, volal farář, a v jedné ruce drže klobouk, v druhé hůl a šátek, zraky vpíjel v širo domů a věží, jejichž hřebeny, hroty, věže, štíty se leskly v růžové záři západu, do níž se však již od jihu valila šedá houšť, ve které se vlnily chumle par a dýmů.

„Podívejte se na ty dvě týnské věže, jak se před modrou oponou zdvíhají, není-li to druhá pohádka? Jestlipak si člověk přitom nevzpomene na ty tlusté černé kroniky s rozsekanými deskami, nad kterými v českých chalupách plakávají?“

*Dvojice věží, velmi zčernalých, stála zprvu nehnutě, zamračena, ostře narysovaná, ale potom jako by se ty věže zdvíhaly, jak by se natahovaly do výše a pronikaly oblohou. To se šero víc a více nížilo...*¹³³

131 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 59–62.

132 Srov. JANÁČKOVÁ, J. *Román mezi modernami*, str. 82.

133 RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*, str. 248.

Evokaci Prahy a prostoru vůbec v Metelkových zápiscích nenajdeme. Z ocitované ukázky je jasné, že právě přímá řeč dynamizuje a zdůrazňuje *Zapadlé vlastence*. V *Zapadlých vlastencích* se prostor připodobňuje lidem, kteří krajinu, místo či město pozorují, aby je poznali, aby je jeden druhému přiblížili jako svou ideu, jako svou vlast.

5.3 Kocourkovi Zapadlí vlastenci 1932

Josef Kocourek je autorem románu *Zapadlí vlastenci 1932*. Nejedná se o přímý ohlas Metelkovy tvorby. Kocourek čerpá z románu Karla Václava Raise, *Zapadlí vlastenci*, proto považuji za nezbytné se alespoň v krátkosti pozastavit u tohoto autora a přiblížit román *Zapadlí vlastenci 1932*.

5.3.1 Josef Kocourek

Josef Kocourek se narodil 22. ledna 1909 jako tkalcovský syn v Brdě (u Nové Paky). Po studiích na reálce v Nové Pace a na kurzu v Jičíně byl jmenován od 1. října 1928 výpomocným učitelem v Mírově v okrese Zábřeh na Moravě. V té době už otiskly různé časopisy a noviny (*Cesta, Ruch, Niva, Signál, ...*) jeho literární prvotiny. Jeho knižní prvotinou je román *Srdce*, vydaný roku 1929. Dalším románem Josefa Kocourka je *Kalendář, v němž se obracejí listy*, který nejprve vycházel časopisecky v komunistickém listě Odboj pracujícího venkova. Knižně vyšel roku 1937 pod názvem *Kalendář*. Jeho posledním a zároveň nejlepším románem je *Zapadlí vlastenci 1932*. Na konci 20. let napsal povídky *Šest milostných* a soubor textů *Srdce v dlani*. Novela *Žena*, která vyšla až roku 1968, se řadí mezi vrcholná díla českého expresionismu. Mimo tuto tvorbu si psal deníky, a to od svých

studentských let až do konce učitelského působení v Řepově. Výbor z těchto deníků vyšel roku 1971 pod názvem *Extáze*. Roku 1932 přijel domů nemocen a 31. března 1933, ve věku 24 let, zemřel na tuberkulózu jako učitel národní školy.

5.3.2 Zapadlí vlastenci 1932

Tento román vyšel poprvé roku 1961, a to zásluhou Kocourkova bývalého učitele, profesora Miloslava Jirdy. Román *Zapadlí vlastenci 1932* vyvolal značný čtenářský ohlas a byl kriticky příznivě hodnocen. Životní osud autora se ztotožňuje s příběhem hlavního hrdiny Mikuláše Koukola.

Románová skladba *Zapadlých vlastenců 1932* je poměrně jednoduchá – dvě části po osmi kapitolách. V první části, která je nazvaná *Běženci*, se hrdina, mladý učitel, loučí se svými přáteli i nepřáteli z Arnau¹³⁴ před prázdninami v červnu roku 1930. Druhá část románu, nazvaná *K cíli jedinému!*, začíná návratem z prázdnin a pokračuje návratem do jednotřídní školy v zapadlé Rašpavě. Po tragických peripetiiích, láskách a konfliktech vrcholí román odjezdem nemocného hrdiny domů.

Odrasovým můstkem pro tento román se stali Raisovi *Zapadlí vlastenci*. Do značné míry se nechal Kocourek vést Raisovým románem, nejen v převzatých citacích, ale v textu figuruje i řada jmen Raisových hrdinů, jsou citovány jejich výroky a konfrontovány jejich názory a postoje. Proti raisovské idyle života a kantorského působení pozdětínského preceptora Čermáka staví Kocourek život a živoření svého učitele Mikuláše Koukola v zapadlých místech severní Moravy v době hospodářské krize (30. léta 20. století). Raisův hrdina je v Pozdětíně přijat a okolí mu pomáhá překonat opuštěnost a začlenit se mezi horské buditele. Koukol, hlavní hrdina Kocourka, pocítí na vlastní kůži německou nenávist, odstrkování

¹³⁴ Hostinné.

a život v bídě. Další rozdíl je v Koukolově posledním milostném vztahu k Elišce a lásce Čermáka k Albince. Koukolův tragický vztah je protikladem „komplikovaného“ milostného toužení Raisova hrdiny, končícího happy-endem.

Kocourek se snaží o přesné zachycení obrazu doby. Používá fakta, dokumenty. Jeho cílem je realisticky vykreslit prostředí děje ve Štítech, na Mírově a v Řepové. Jde mu o vystižení jistého životního pocitu, o předložení obrazu trpkého života vykořisťovaných tkalců a dělníků. Shodné s románem Karla Václava Raise jsou časté vnitřní monology. Román je psán formou lyrického deníku. Vyskytuje se v něm metaforičnost, názorná symboličnost detailů a dynamická stavba. Hlavní téma této Kocourkovy knihy je konfrontace vládnoucích nacionalistických frází s drsnou sociální skutečností severomoravského kraje a téma každodennosti, téma plynutí života. Kocourkovy jde o zachycení skutečných zvrátů mezi lidmi, vymanění společenských konfliktů z oblasti úzce morální do oblasti lidského poznání.

*Kocourek učí současné spisovatele, že dívat se kolem sebe je umění, ba především umění.*¹³⁵

135 PYTLÍK, R. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, str. 63.

6 Slovo závěrem

Cílem mé bakalářské práce bylo vytvořit biografii a bibliografii písmáka Věnceslava Metelky, analyzovat jeho tvorbu a zaměřit se na aspekty, které jeho tvorbu ovlivnily. Životopisné části věnuji více pozornosti, nežli by bakalářská práce potřebovala, ale domnívám se, že v případě Věnceslava Metelky je to nezbytné, neboť jeho život jde ruku v ruce s jeho tvorbou. Náměty pro svou literární činnost čerpá právě ze svého života a z Pasek nad Jizerou, o kterých se také ve větší míře zmiňuji.

Věnceslava Metelku proslavil zejména román Karla Václava Raise *Zapadlí vlastenci*, ve kterém autor čerpá z Metelkových zápisků. Tyto zápisky nám umožňují nahlédnout do jeho soukromého života. Prostřednictvím deníkových záznamů se před námi rozevřel bohatý myšlenkový svět. Poznali jsme mnohé o jeho vnitřním odhodlání k vyšší službě – životní podmínky, které jako učitelský pomocník měl, svědčí o tom, že učitelství vnímal jako své poslání. Skrze jeho záznamy, které v práci často cituji, jsme se mohli vcítit do životních situací a spolu s ním prožívat běžné radosti i hlubší krize. Mimoto nás seznámil se způsobem života v Podkrkonoší a s politickou situací v zemi. Svě názory nikomu nevnučuje. Přál si, aby jeho literární pokusy nikdo nečetl a ony zůstaly v utajení. Naštěstí se tak nestalo a díky nim vznikla i má práce. I když to v jeho projevu občas „zaskřípe“, jsme schopni mu to odpustit, právě pro jeho dobový přínos. Dostává se nám do rukou obrovské bohatství všestranného člověka. Nelze si v závěru nepřipustit, že jsem si vědoma jisté subjektivity autora. Jedná se o názory a pohledy jednoho jediného člověka. Nemáme k dispozici podobný textový materiál, který by nám přibližoval stejnou dobu a stejné prostředí, se kterým nás Věnceslav Metelka seznamuje. Může se jednat o zaujatost a jednostrannost. Určitě lze zpochybnit i míru autentičnosti. Jeho texty totiž přinášejí i postřehy a pohledy obecnější a sdělení, jež jsou pouze odposlechnutá

a tradovaná – pověsti, báchorky, příběhy, historky atd. Těž je možno brát v úvahu jistou dávku (auto)stylizace pisatele. A to je právě to, co dějinný materiál tohoto typu obohacuje o nefalšovanou lidskost!

Osobnosti Věnceslava Metelky dodnes nebyla věnována taková pozornost, jakou by zasluhovala, proto doufám, že má práce se stane pouhým námětem pro další studentské a badatelské práce.

7 Seznam použité literatury

BACHMANNOVÁ, J. *Podkrkonošský slovník*. Praha: Academia, 1998. 265 s. ISBN 80-200-0662-1.

BACHTIN, M. M. *Román jako dialog*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1980. 480 s.

BÍLEK, K.; BÍLKOVÁ, E. *Literární pozůstalost. Věnceslav Metelka (1807–1867)*. 2. díl. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1980. 12 s.

BLÜMLOVÁ, D.; BLÜML, J. Věnceslav Metelka – Matěj Balcar. *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, 1996. sv. 9, 43 s. ISBN 80-86254-05-4.

ČÍŽKOVÁ, J. *Karel Václav Rais ve školské praxi*. Měříň, 1958. 104 s.

FRIČ, J. *Karel V. Rais*. Praha: F. Topič, 1922. 16 s.

HORÁČKOVÁ, E. *Písemná pozůstalost. Věnceslav Metelka (1807–1867)*. Praha: Literární archiv Památníku národního písemnictví, 1980. 10 s.

JANÁČKOVÁ, J. Realistická idyla. *Česká literatura*, 1986. roč. 34, č. 6, 522–537 s. ISSN 0009-0468.

JANÁČKOVÁ, J. *Román mezi modernami*. Praha: Československý spisovatel, 1989. 273 s.

JECH, J. *Kde na jabloních harmoniky rostou*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1983. 144 s. ISBN 978-80-86771-32-8.

JECH, J. *Krkonošská houslařská škola*. Vrchlabí: Správa KRNAP, 1979. č. 8, 7–10 s.

JECH, J. *Zapadlí vlastenci vypravují*. Rokytnice nad Jizerou: MěstNV Rokytnice, 1977. 32 s.

JECH, J. *Ze života zapadlého vlastence*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1982. 410 s.

JÍLEK-OBERPFALCER, F. Co zapsal zapadlý vlastenec Věnceslav Metelka z Pasek. *Horské prameny*, 1937/38, roč. 1, 26–28 s.

JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*. 1. vyd. Vrchlabí: Nákladem Josefa Krbala, 1946. 344 s.

KALVÍNSKÁ, P. *Reálný a myšlenkový svět podkrkonošského písmáka Věnceslava Metelky*. Praha: Univerzita Karlova. Filosofická fakulta. Ústav českých dějin, 2002. Vedoucí práce doc. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Kniha pamětní Lokálie Pasecké, založená od Pana Křtit. Noska, tehdejšího třetího pastýře duchovního císaře Krále. Dekretem dne 22. října 1819 sem stanoveného. Léta Páně 1822, SokA Semily.

KOCOUREK, J. *Zapadlí vlastenci 1932*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. 291 s.

KOPECKÝ, J. *Komedie o hvězdě*. Praha: Dilia, 1968. 58 s.

KUSÁKOVÁ, L. Český cestopis v časopisech 20. let 19. století. In *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*. Acta universitatis Purkynianae 11, Studia litteraria et linguistica. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně, 1995. 236 s. ISBN 80-7044-108-9.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4/I. Praha: Nakladatelství Academia, 2008.

MOCNÁ, D.; PETERKA, J. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. 704 s. ISBN 978-80-7185-669-6.

TŘEBICKÝ, V. Krajina v člověku a člověk v krajině. *Literatura a krajina*. Příspěvky přednesené na konferenci dne 4. října 1996 ve Stráži nad Ralskem. Praha: Obec spisovatelů, 1996. 60 s. ISBN 80-238-0492-8.

PASTYŘÍK, S. Cesta Labyrintem světa. In *Cesty a cestování v jazyce a literatuře*. Acta universitatis Purkynianae 11, Studia litteraria et linguistica. Ústí nad Labem, Univerzita J. E. Purkyně, 1995. 236 s. ISBN 80-7044-108-9.

PETRŮ, E. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 187 s. ISBN 80-85839-44-X.

PRCHAL, Z.; HLADKÝ, M.; FRIEDRICHOVÁ, H. *Život a dílo Karla Václava Raise*. 1. vyd. Lázně Bělohrad: Městské kulturní středisko, 2006. 20 s. ISBN 80-239-7925-6.

PYTLÍK, R. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*. 1963, roč. 11, 60–67 s. ISSN 0009-0468.

RAIS, K. V. *Zapadlí vlastenci*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1951. 402 s.

VODÁK, V. K. V. Rais, Zapadlí vlastenci. *Naše doba*. 1895, 466 s.

VOTAVOVÁ, B. Zapadlí vlastenci Karla Václava Raise a Josefa Kocourka. *Severní Morava*, 1983. roč. 12, č. 45, 39–45 s. ISSN 0231-6223.

8 Přílohy

8.1 Nářeční slovníček

V této podkapitole vysvětluji nářeční slova, jež se objevují v mé práci. Jedná se pouze o lexikální výrazy, které se užívají na území národopisné oblasti Podkrkonoší a Krkonoš. Slovníček je řazen v abecedním pořadí.

an – když, zatímco, protože, že, jak; který	drtil se – drolil se
Anče – Anna	ďučeti – děvčeti
Barče – Bára	Hanče – Hanka
brejle – brýle	hořcák – hořký sýr
broulíť – udiveně hledět, vyvalovat	hošiště – hoch
coul – stará délková míra	kancalářský – kancelářský
cverkat – cvrkat	krutej – tvrdý, tuhý
cverček – cvrček	ku – ke
částka – část něčeho	lebozpyt – kranioskopie
nepatrného	lesiště - les
deršku – držku	Librcol - Krakonoš
deržet – držet	Mařenče – Mařenka
Deržkov – Držkov	mervotina – něco
dobropis – krasopis	nepatrného
dobrotisko – velký dobrák	mlejn – mlýn

nekalec – neřádný člověk

nemohil – nemohl

neřádek – nepořádek, zlořád

Němce v Čechách – území v Čechách

obývané dříve Němci

nožišťata – nohy

okazoval – ukazoval

oul – úl

ouměnka – úmysl

ouraz – úraz

ouřad – úřad

ouřadníci – úředníci

ouzko – úzko

perkýnko – prkýnko

peršet – pršet

plániště – planina

podstarší – zaměstnanec v pivovaře

sloužící pod starším sládkem

polívka – polévka

posta – určité množství jednoho druhu

zboží vydané k domácímu zpracování

rajz – cesta

repetice – znovu, dokola

rouné – rovné

ručišťata – ruce

smerk – smrk

sterčit – strčit

subtlou – subtilnou

svačně – svačina

Šimůnče – Šimůnková

škmářit se – mračit se

špaňhelské – španělské

špejchar – podstřešní

prostor v ob. stavení

podruží – v nájmu nebo

podnájmu ve venkovském

hospodářství

tehdy – tedy

tejger – tygr

tes – trám

tlumok – batoh, vak

týhoden – týden

vejdělek – výdělek

virst – vuřt

voči - oči

vycvikaný – vycvičený

vyhlídáný - vykrmený

vypínat se – chlubit se

vzadě – vzadu

vzteklý – ztřeštěný, rozpustilý

zaškmouřený - zamračený

zápona - závěs

zástřena - záclona

zberklej - zbrklý

zchromnout - onemocnět

zvolavník - vykřičník

žejdlík – stará dutá míra (0,35-0,48 l)

8.2 Fotografie

Seznam fotografií

Fotografie 1: Věnceslav Metelka. Zdroj: Fotografie vystavená v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.....95

Fotografie 2: Johanka Metelková. Zdroj: Fotografie vystavená v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.....95

Fotografie 3: Josef Metelka. Zdroj: Fotografie vystavená v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.....95

- Fotografie 4: Pohled od Vysokého nad Jizerou k hřebenům Krkonoš. Převzato z: JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*. 1. vyd. Vrchlabí: Nákladem Josefa Krbala, 1946. 344 s.....96
- Fotografie 5: Chalupa č. p. 89 v Pasekách nad Jizerou. Převzato z: JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*. 1. vyd. Vrchlabí: Nákladem Josefa Krbala, 1946. 344 s.....97
- Fotografie 6: Stará škola č. p. 90, v níž Věnceslav Metelka učil a sedm let bydlel. Zdroj: Fotografie vystavená v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.....97
- Fotografie 7: Světnička horáckého statku. Převzato z: JÍLEK-OBERPFALCER, F. *Jak žili naši otcové*. 1. vyd. Vrchlabí: Nákladem Josefa Krbala, 1946. 344 s.....98
- Fotografie 8: Pečeť – huslaři. Zdroj: Dokument vystavený v Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.....98
- Fotografie 9: Viněta. Zdroj: Literární pozůstalost Věnceslava Metelky uložená v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.....98
- Fotografie 10: Křestní list Věnceslava Metelky. Zdroj: Literární pozůstalost Věnceslava Metelky uložená v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.....99
- Fotografie 11: Deník Věnceslava Metelky. Zdroj: Literární pozůstalost Věnceslava Metelky uložená v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.....99
- Fotografie 12: Cesta pražská. Zdroj: Literární pozůstalost Věnceslava Metelky uložená v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.....100
- Fotografie 13: Noty. Zdroj: Literární pozůstalost Věnceslava Metelky uložená v Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech.....100

Fotografie 1: Věnceslav Metelka

*Fotografie 2: Johanka
Metelková*

Fotografie 3: Josef Metelka

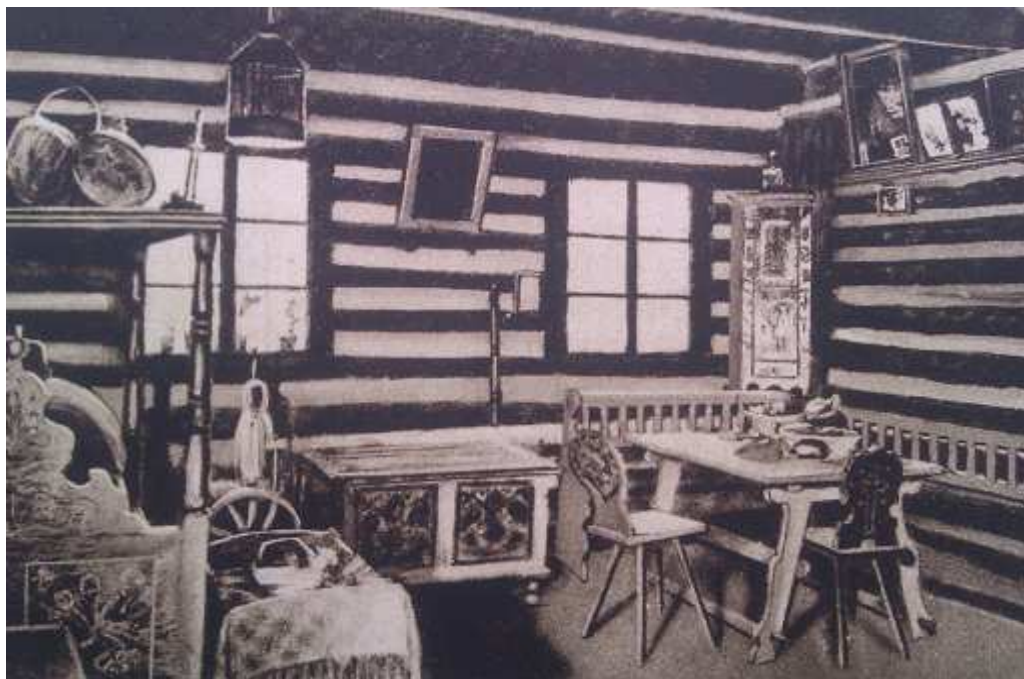
Fotografie 4: Pohled od Vysokého nad Jizerou k hřebenům Krkonoš

Fotografie 5: Chalupa č. p. 89 v Pasekách nad Jizerou

Fotografie 6: Stará škola č. p. 90, v níž Věnceslav Metelka učil a sedm let bydlel

Fotografie 7: Světnička horáckého statku

Fotografie 8: Pečeť – huslaři

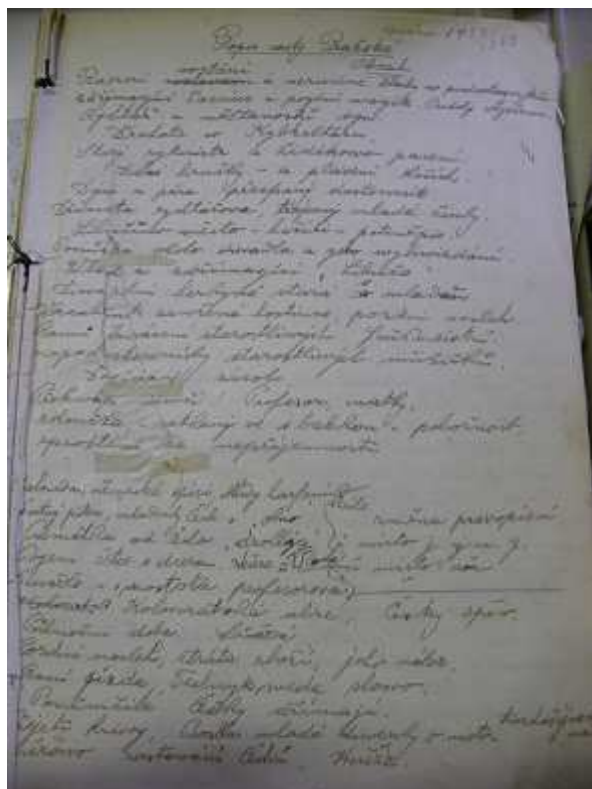
Fotografie 9: Viněta

Fotografie 10: Křestní list Věnceslava Metelky

Fotografie 11: Deník Věnceslava Metelky

Fotografie 12: Cesta pražská

Fotografie 13: Noty